

Institutt for lærerutdanning og pedagogikk

Stopp mobbingen!

En studie om antimobbeprogrammet Zeros langtidsvirkende effekt på skolers forebyggende arbeid mot mobbing.

—

Linn Marlen Fredriksson

Charlotte Karlsen

Masteroppgave i Lærerutdanning 1.-7. trinn (30 stp.) - Mai 2015



BRY DEG!

Sammendrag

I denne studien har vi undersøkt om Zero-programmet har hatt langtidsvirkende effekt på skolens forebyggende arbeid. Vi har undersøkt hvilke tiltak fra Zeroprogrammet skolene har valgt å beholde og hvilke nye tiltak skolene har innført i sitt forebyggingsarbeid. Vår problemstilling er «*På hvilken måte har antimobbeprogram langtidsvirkning hos skolens forebyggende arbeid mot mobbing?*». Vi har valgt denne problemstillingen fordi vi er opptatt av det psykososiale miljøet i skolen. Det er en sammenheng mellom helse, trivsel og læring slik det blir påpekt i opplæringsloven § 9 a. Vi valgte en kvalitativ tilnærming for å få svar på våre spørsmål, og endte opp med å benytte observasjon og intervju. Vi har samarbeidet med to skoler som innførte Zero-programmet for om lag 10 år siden. Vi fant ut at begge skolene har videreutviklet det de mente fungerte bra, og satt inn nye tiltak på områder de mente ikke fungerte like godt.

Førord

Denne oppgaven er en 30 studiepoengs mastergradsoppgave i tilknytning til Norges Arktiske Universitet. Vi er de første i landet til å bli uteksaminert fra den nye integrerte Master i lærerutdanning. Vi håper denne oppgaven kan bidra til både å inspirere og hjelpe studentene som kommer etter oss. Det å skrive masteroppgaven har vært spennende, utfordrende og lærerikt, fordi det gav oss muligheten til å utforske tema og problemstillinger vi synes er viktig.

Proessen har vært lærerik og vi har utviklet oss både personlig og faglig. Vi har vært to forfattere av denne oppgaven og vi har hatt stort fokus på at vi begge skulle bidra like mye. Dette fordi vi mente det ville gi oss et større eierskap til vår undersøkelse. Vi delte teorien og datamaterialet mellom oss, og leste litt ulike ting. Vi gikk deretter sammen igjennom det, slik at vi begge fikk en felles forståelse av det som presenteres i oppgaven. Vi vil derfor starte med å rette en stor takk til hverandre. Det har vært utfordrende, og hele prosessen har krevd mye innsats og tålmodighet.

Vi ønsker også å rette en stor takk til våre samarbeidsskoler og ledelsen ved disse skolene som var behjelpelig med å delta i vår undersøkelse. Uten dem hadde vi ikke fått gjennomført denne undersøkelsen. Mamma til Charlotte fortjener også en stor takk, som har vært behjelpelig med korrekturlesing. Det har gjort jobben vår enklere i slutfasen.

Sist, men ikke minst, ønsker vi å takke våre veiledere Kristin Bjørndal og Karin Rørnes. De har bidratt med mye kunnskap og konstruktive tilbakemeldinger. Vi er veldig takknemlig for all hjelp, støtte og motivasjon de har gitt oss.

Charlotte og Linn

Tromsø, 15. mai 2015

Innhold

Innledning.....	1
Bakgrunn og begrunnelse.....	2
Formål	3
Problemstilling	4
Oppgavens oppbygging.....	5
1 Zero	7
1.1 Hva er Zero.....	7
1.2 Implementering av Zero	7
1.3 Det teoretiske grunnlaget til Zero.....	8
1.4 Grunnprinsippene i Zero	10
1.5 Vurdering av Zero	12
1.6 Mobbing definisjon	13
1.7 Hvordan forstår Zero-programmet mobbing?	14
1.8 Digital mobbing.....	15
1.9 Historisk tilbakeblikk på mobbing	16
1.10 Forebygging	18
1.11 Barns læring	19
1.12 Hva sier loven om mobbing?	20
2 Metodiske tilnærminger	23
2.1 Kvalitativ og kvantitativ forskningsmetoder.....	23
2.2 Metodevalg.....	24
2.3 Hermeneutisk tilnærming.....	24
2.4 Undersøkelsen datamateriale og forløp.....	25
2.5 Utvalg	26
2.6 Observasjon.....	27
2.7 Kvalitativt forskningsintervju	29

2.7.1	Utforming av intervjuguide	30
2.8	Metodiske utfordringer	32
2.9	Validitet	32
2.10	Forskningsetikk	33
3	Analyse og drøfting	35
3.1	Forebyggende tiltak gjennom inspeksjon.....	35
3.1.1	Skole Y	36
3.1.2	Skole X.....	39
3.1.3	Oppsummering	41
3.1.4	Drøfting	42
3.2	Elevenes kjennskap til Zero	44
3.3	Elevundersøkelsen.....	46
3.3.1	Resultater for elevundersøkelsen for Skole X og skole Y.....	48
3.4	Forebyggende tiltak fra Zero som er ivaretatt og nye tiltak som er iverksatt	52
3.4.1	Skole og informanter	52
3.4.2	Zeros grunnprinsipper	52
3.4.3	Drøfting	61
4	Oppsummering og avslutning	67
5	Referanser.....	71

Innledning

Martin holder på å gjøre seg klar til å gå på skolen. Moren kommer inn på rommet med matpakken i det han kler på seg genseren. Hun ser at Martin er full av blåmerker på ryggen, og spør litt forskrekket hva som er skjedd. Martin er rask å fortelle at han har ramlet på isen. Han rykker matpakken kjapt til seg og nærmest springer ut av huset. Like før skolen blir han overrumplet av Lukas og Elias, som hopper fram fra garasjen. Martin vet hva som kommer; en ny omgang juling. Skoleklokken ringer, og Lukas og Elias springer avgårde og forlater Martin. Martin er glad for at moren ikke skjønnte noe, for julingen har blitt verre etter at han sa ifra til en voksen. Martin kommer noen minutter for sent til timen, og læreren legger merke til at Martin virker uopplagt i 1. time.

På den samme skolen gjør Natalie seg klar til å gå ut i friminuttet. Hun stopper opp i det hun ser alle de andre jentene i klassen flokker seg rundt Dina. «Hva er det de gjør», lurer Natalie på. Hun går bort for å spørre, men i det hun kommer bort slutter alle jentene å prate. Natalie skal til å spørre hva de driver med, da alle jentene splitter opp ringen og går ut. Natalie følger etter, men finner ingen av jentene når hun kommer ut. «Typisk!», tenker hun. Det er ikke så ofte noen sier noe ubehagelig til Natalie, men ofte trykker de andre jentene seg sammen og hvisker når hun nærmer seg. Og rundt henne er det som et ladet felt som frastøter alle. Neste dag hører hun de andre jentene prate om hvor fantastisk gøy de hadde det i Dinas bursdagsfeiring dagen før. Natalie kjenner det knyter seg i magen, og hun har mest lyst til å springe hjem. «Hvorfor blir jeg aldri invitert?» tenker Natalie, og jobber for å holde tårene tilbake.

Historiene over beskriver dessverre noe som er hverdagen til mange barn både i Norge og resten av verden. I media kan vi ofte lese om triste historier til barn som daglig blir usatt for mobbing og annen krenkende oppførsel av medelever. Når skal dette ende? Olweus (1992) viser i sin forskning at det er en forskjell på måten gutter og jenter bedriver mobbing. Guttene er overrepresentert når det gjelder fysisk og verbal mobbing, mens jentene er overrepresentert på det som handler om utestenging eller ekskludering. Begge former for mobbing er like skadelig og kan for de som utsettes for handlingene gi store og varige konsekvenser for helse, trivsel og læring.

Historisk sett er nok mobbing et fenomen som alltid har eksistert, men som en ikke alltid har hatt navn på. Mobbing er et komplekst begrep som det gjennom tidene har eksistert mange ulike definisjoner på. Det har gradvis vokst frem en noe mer samstemt, internasjonal identisk definisjon (Roland, 2014). Roland mener begrepet aggresjon eller aggressive handlinger er en viktig dimensjon innen mobbing, nemlig intensjonen. Han definerer mobbing på følgende måte: «Mobbing er fysiske eller sosiale negative handlinger, som utføres gjentatte ganger over tid av en person eller flere sammen, og som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen.» (Roland, 2014:25). Hans definisjon ligger som et fundament i nasjonal strategi for å forebygge og håndtere mobbing. Denne strategien er så fulgt opp lokalt, og Tromsø kommune var tidlig ute og utarbeidet kommunale strategiplaner mot mobbing. Den siste reviderte strategiplan mot mobbing som kom i 2014, sier at både skole og barnehage skal arbeide aktivt og planmessig mot en mobbefri hverdag (Tromsø kommune, 2014). Skoler i Tromsø kommune er pålagt å ha klare rutiner for hvordan de skal håndtere mobbesaker og det er et krav at skolene skal ha en handlingsplan mot mobbing. De kan i tillegg til handlingsplanen velge å ha et antimobbeprogram. Zero-programmet er et antimobbeprogram som ble implementert i fem Tromsøskoler for godt over 10 år siden. Zero-programmet har blant annet som grunnprinsipp at man må involvere alle parter for å skape en felles forståelse av hvilken atferd som er akseptert og ikke, noe også Tromsø kommunes strategiplan legger fokus på. Zeros grunnprinsipper bygger på at det skal være nulltoleranse for mobbing. Til tross for både stort fokus i media og at alle barn lovmessig har krav på et på trygt og godt fysisk og psykososialt miljø, kan det være en utfordring å få kontroll over dette sosiale fenomenet.

Bakgrunn og begrunnelse

I denne oppgaven har vi vært opptatt av å undersøke hvordan skolene som har eller har hatt antimobbeprogrammet Zero jobber med forebygging av mobbing etter implementeringsfasen. Vi valgte denne retningen fordi vi er opptatt av det psykososiale miljøet i skolen. Det er sammenheng mellom helse, trivsel og læring slik opplæringsloven § 9 a gir uttrykk for. Fenomenet mobbing har eksistert i lang tid, og til tross for all forskning og kunnskap som er kommet, så fortsetter fenomenet å eksistere. Vi har begge vært i praksis på skoler både med og uten mobbeprogram, og erfaringer vi har gjort oss er at mobbing er et utfordrende fenomen. Vi ser at mobbing eksisterer i Norge selv om vi har lange tradisjoner for å arbeide målrettet med mobbeproblematikken. Norge var tidlig ute med å ha fokus på fenomenet mobbing, og var det første landet i verden til å komme med et nasjonalt antimobbeprogram. Norge har fått et godt

renomme i resten av verden for vår forskning innenfor temaet mobbing. Dan Olweus, professor ved HEMIL-senteret ved UiB, er den forskeren som er mest anerkjent internasjonalt for forskning på mobbing, og mottok i 2012 en prestisjepris fra American Psychological Association (Ådnes, 2012). I de senere år har Norge kommet med flere kunnskapsbaserte antimobbeprogram som er tilgjengelig for skolene. Etter en evaluering av Zero gjennomført av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), kommer det frem i rapporten at antimobbeprogrammene som er blitt gjennomført ved skoler i Norge har fått gode resultater (Eriksen, 2014). Men, selv med all denne kunnskapen og den forskningen som er gjort omkring mobbing viser elevundersøkelsene at det fortsatt er mange elever som melder fra om at de blir utsatt for mobbing (Utdanningsdirektoratet, 2014). På bakgrunn av dette mener vi det kan være interessant å utforske om forebygging av mobbing blir en del av den vedvarende skolekultur etter implementeringstiden. Om det virkelig «setter seg i veggene» slik at det å være «Zero-skole» blir et tegn på kvalitet på skolens læringsmiljø. Vårt bidrag kan fortelle noe mer om hvordan skolen forstår og håndterer mobbing som et fenomen som kan forebygges.

Vi har tatt for oss ulike rapporter og studier for å se om det tidligere er sett på hvilke tiltak skoleledelsen legger vekt på for å forebygge mobbing etter implementeringstiden av Zero-programmet. Vi har ikke funnet noen rapporter eller studier som går i denne retningen. Vi har derimot funnet en masteroppgave der fokuset har vært på elevene etter implementeringstiden (Klingenberg, 2007). Dette er en av årsaken til at vi i vår undersøkelse har valgt å ha fokus på skolen og hvordan skolelederne har organisert forebyggende tiltak, hvilke konkrete tiltak er iverksatt og hvordan følges disse opp i disse skolene.

Formål

I og med at det ikke har vært forsket på hva som faktisk gjøres i ettertid av implementeringen av programmet, ønsker vi å rette fokus på dette. Vi ønsket å undersøke nærmere hva som gjøres i forebyggingsarbeidet 10 år etter at skolene har innført et antimobbeprogram. Vi mener det er viktig å se i denne retningen da det ofte er slik at så lenge noe er i fokus blir det jobbet mye med, men hva skjer når hovedfokuset blir flyttet til noe annet? Evalueringer som blir gjort av antimobbeprogram blir ofte gjort i eller like etter implementeringsfasen. Men hvordan ser mobbestatistikken ut 10 år etter implementeringen er gjennomført? Jobbes det fortsatt med forebygging på en slik måte som antimobbeprogrammet sier? Tiller (1990) viser gjennom metaforen «kenguruskolene» hvordan skolene har en tendens til å hoppe fra den ene retningen

til den andre, og kan slik stå i fare for å miste det langsiktige perspektivet. Formålet med denne oppgaven har vært å undersøke hvordan skolene jobber forebyggende med mobbing i dag, og på hvilken måte Zero-programmet har påvirket skolen i sin handlingsplan for mobbing.

Problemstilling

På bakgrunn av det som er nevnt over utarbeidet vi en problemstilling med noen underspørsmål. Vi valgte å ha en overordnet problemstilling for å synliggjøre hvem vi rettet fokuset mot, og underspørsmål ble satt for å både innskrenke og sentrere fokuset vårt. Vår overordnede problemstilling ble som følger:

På hvilken måte har antimobbeprogram langtidsvirkning for skolens forebyggende arbeid mot mobbing?

For å kunne utforske problemstillingen vår valgte vi å ta utgangspunkt i Zero-programmet, som er et av de nasjonalt anbefalte og mest brukte antimobbeprogrammene (Nordahl, Gravrok, Knudsmoen, Larsen, & Rørnes, 2006). Vi valgte derfor følgende underspørsmål:

- a) *Hvordan har skolene organisert forebyggende tiltak gjennom inspeksjonsrutiner?*
- b) *Har elevene kjennskap til Zero?*
- c) *Gjenspeiles skolens arbeid mot mobbing i elevundersøkelsen?*
- d) *Hvilke forebyggende tiltak fra Zero er ivaretatt og hvilke nye tiltak er iverksatt ved skolene?*

Da vi allerede i kontaktfasen fikk vite at mange skoler var gått bort ifra Zero-programmet, ble vi nysgjerrig på hvorfor. Det ble derfor interessant å ta med følgende underspørsmål:

- e) *Hvorfor har skolene valgt å beholde/gå bort i fra Zero-programmet?*

For å kunne svare på vår problemstilling og underspørsmål har vi vært i kontakt med to ulike skoler i Tromsø. Vårt datamateriale er basert på to observasjoner, intervju med tre representanter fra disse skolene og elevintervju med ni elever fra den ene skolen. Vi valgt i tillegg å se på en kvantitativ elevundersøkelse utarbeidet av Utdanningsdirektoratet. Vi valgte

valgt en kvalitativ tilnærming fordi vi er opptatt av mobbing som et sosialt fenomen som fortolkes og omsettes i handling av aktørene på skolene.

Oppgavens oppbygging

Denne oppgaven består av 3 hovedkapitler og et kapittel med kort oppsummering og avslutning. Vi vil nå kort presentere hva hvert kapittel inneholder.

I kapittel 1 presenterer vi antimobbeprogrammet Zero. Vi vil legge frem hva som er Zero-programmets grunnprinsipper og hvilket teoretisk grunnlag disse bygger på. Det blir også presentert ulike definisjoner på mobbing; både hvordan Zero definerer mobbing og hvordan ulike forskere definerer det. I dette kapittelet vil vi også ta et historisk tilbakeblikk på hvordan fenomenet mobbing har utviklet seg gjennom tidene og hvilke lovparagrafer som er viktige å nevne.

I kapittel 2 presenteres hvilke metodiske tilnærminger vi har brukt for å svare på vår problemstilling. I dette kapittelet vil vi redegjøre for hvordan vi har organisert og gjennomført undersøkelsene vi har gjort, samt beskrive og begrunne hvilke metoder vi valgte å bruke. Vi vil også redegjøre for forskningsetikk og dens relevans for vår undersøkelse. Vi har en hermeneutisk tilnærming, som også blir beskrevet i dette kapittelet.

Kapittel 3 har vi valgt å kalle analyse og drøfting. I dette kapittelet vil vi presentere vår empiri. Vi har i analysen valgt å bruke ulike modeller som analyseverktøy for de ulike undersøkelsene. Vi har derfor valgt å organisere dette kapittelet med en analyse for observasjon, en for elevintervjuene, en for elevundersøkelsen og en for intervju med skoleledelsen.

Kapittel 4 inneholder et kort sammendrag av de viktigste elementene i oppgaven, samt en kortfattet drøfting av det vi synes er de viktigste funnene. Her vil vi også presentere spørsmål som har dukket opp underveis i studie.

1 Zero

I dette kapittelet skal vi presentere det nasjonale antimobbeprogrammet Zero, og hvordan implementering av programmet kan fungerer. Zero har flere grunnprinsipper de bygger på, samt også et teoretisk grunnlag som de jobber ut ifra. Både grunnprinsippene og det teoretiske grunnlaget vil bli presentert i dette kapittelet. I tillegg til Zeros definisjon på mobbing, vil vi også se på hvordan andre forskere og hvordan Regjeringens nasjonale manifest definerer mobbing. Kapittelet inneholder også et historisk tilbakeblikk på hvordan mobbing som fenomen har gått fra å ikke ha et navn eller definisjon, til å bli et nasjonalt satsningsområde. Avslutningsvis i dette kapittelet vil vi redegjøre for hvilke lover det er viktig at skolen kjenner til i arbeidet med mobbing. Det har nylig kommet en utredning som indikerer endring av blant annet opplæringslovens kapittel 9 a, og dette blir også kort presentert.

1.1 Hva er Zero

Zero er et nasjonalt antimobbeprogram. Det betyr at skolemyndighetene har anbefalt skolene å ta dette i bruk. Programmet er utviklet av forskere ved Læringsmiljøsentret (tidligere Senteret for atferdsforskning) ved Universitet i Stavanger. Zero ble først tatt i bruk i 2003, og har siden da blitt et kjent og velrenommert program (Fauchald, 2010). Navnet Zero kommer av at programmet har nulltoleranse for mobbing. Programmet har som hovedmål å forebygge og redusere mobbing ved barne- og ungdomsskoler, samt øke trivselen ved skolene. Selve implementeringstiden er på 1 år, og i løpet av dette året får skolene støtte og veiledning fra forskeren bak programmet. Zero-programmet har ikke utviklet en manual for hvordan skolene skal håndtere og forbygge mobbing, men har laget retningslinjer og prinsipper som skal gjøre jobben enklere for skolene (Martinussen & Eng, 2010). Flere skoler i Norge har valgt å bruke mobbeprogrammet Zero, og i Troms fylke gjelder det for 15 skoler.

1.2 Implementering av Zero

Skolene må selv søke om å få delta i programmet. Forskerne bak Zero har fastsatt at skolene som søker om deltakelse må danne grupper på tre til fem skoler. Dette for at skolene skal ha et nettverk der de kan dele kunnskaper og erfaringer (Læringsmiljøsentret, u.d.). Det må settes av mye tid og ressurser for skolene som velger å implementere et mobbeprogram som Zero. Ved påmelding til programmet forplikter skolene seg til å følge Zero sin handlingsplan og implementeringsprosess gjennom ett år. Det skal blant annet gjennomføres tre

spørreundersøkelser som er utarbeidet av Zero, delta på alle samlinger som er fastsatt og involvere både foresatte og elever i arbeidet mot mobbing (Læringsmiljøsenderet, u.d.). Skolene blir i tillegg oppfordret til å danne en samarbeidsgruppe i deres kommune. I denne gruppen foreslår forskerne at PP-tjenesten, barnevernet og skolehelsetjenesten blir involvert. Dette gjøres for å sikre et godt og nært samarbeid med de ressursene skolen har i nærområdet. Disse kan senere være behjelpelig med veiledning i mobbesaker som kan oppstå ved skolene (Martinussen & Eng, 2010).

1.3 Det teoretiske grunnlaget til Zero

Forebygging av mobbing er nødvendig for alle skoler. Den norske fellesskolen er en møteplass for barn med ulik bakgrunn sosialt, økonomisk og kulturelt, og de har alle med seg erfaringer fra ulike arenaer inn i skolemiljøet. Skolen og skolemiljøet er allsidig og blir påvirket av både ansatte og medelever. På samme tid påvirker også skolemiljøet elevene, og skolemiljøet avhenger av hva elevene selv har med seg av erfaringer, forventninger og kompetanse til skolen. Skolen er altså ikke alene om å påvirker elevenes fungering, utvikling og læring. Elevenes oppmerksomhet og interesser blir også påvirket av venner, familie, medier og eventuelt andre fritidsaktiviteter utenom skoletiden (Arnesen, Sørli, & Ogden, 2006:31). Barn og unge påvirkes altså på flere arenaer. De verdier og holdninger som er i hjemmet blir tatt med inn i en sosiokulturell kontekst i skolen. Det er derfor viktig å ha lærere som hele tiden tenker forebyggende og jobber aktivt for å sikre elevene et godt psykososialt miljø, slik at barn integreres i et felleskap. Elevene vil da kunne lære å tilpasse seg samfunnets normer og kulturer, og dette er viktig i sosialiseringprosessen.

Zero bygger sitt teoretiske grunnlag på forskningslitteratur om motivasjon for mobbeatferd, og vil gjennom sitt program forsøke å påvirke dette. De henviser til aggressivitet, og beskriver to typer aggressivitet som kan ha betydning som mobbeatferd. Det skilles mellom *reaktiv aggressivitet* og *proaktiv aggressivitet* (Martinussen & Eng, 2010). Reaktiv aggressivitet beskriver en som lar sitt sinne få utløp gjennom negative handlinger. Det vises til en stabil tendens til å bli sint, og at det er i møte med frustrasjoner eller etter provokasjoner at sinnet oppstår. Proaktiv aggressivitet beskrives som en stabil tendens til å reagere med utadrettet aggresjon uten at det foreligger noen form for provokasjon, men hensikten er å oppnå sosiale gevinster. Mobbing gir en form for maktfølelse overfor mobbeofferet og en tilhørighet til de andre mobberne. Det er ofte at mobbing foregår i grupper, og gruppetilhørigheten er viktig for

mobberne. Zero skriver at mobbing styrker relasjonen mobberne seg i mellom, og det at offeret blir holdt utenfor bidrar til at mobbernes opplevelse av deres fellesskap blir ytterligere styrket (Martinussen & Eng, 2010).

Av begge disse typene for aggressivitet er proaktiv aggressivitet den typen som viser å ha en sterk sammenheng med mobbing. Det gjelder både for gutter og jenter, og da særlig på de øverste klassetrinnene. Zero beskriver at de fleste mobberne faktisk mener at mobbing er galt, til tross for sine handlinger. Mobberne vil i teorien ta avstand fra denne typen handlinger, og tar derfor i bruk mekanismer for å forsvare handlingene sine. Det som er viktig å understreke her er gruppeatferd. Om man opptrer i fellesskap er det ikke like individuelt ansvarsbelastende som handlinger man er alene om. Zero understreker derfor viktigheten av at man i problemløsningsdelen av programmet henvender seg til elevene individuelt og ikke i grupper. I tillegg til ansvarsfraskrivelse ved å opptre i gruppe vil mobberne også konstruere sannheter om offeret som gir offeret skylden for deres handlinger. Denne mekanismen gjør at fordi mobberne har konstruert sannheter om at offeret ikke fortjener bedre, anser de ikke egne handlinger som gale. Denne delen er viktig i Zero fordi det er slike argumenter som vil prege mobbernes forklaringer når de konfronteres med mobbing. Et viktig poeng i Zero er derfor at den som snakker med mobberen har forståelse for hvilken funksjon denne typen forklaring har og ikke lar seg lede inn på diskusjoner om slike vurderinger av offeret (Martinussen & Eng, 2010).

I Zero (2010) beskrives også tilskueren som en som har en viktig rolle i mobbingen. De registrerer at mobbing skjer selv om de ikke selv deltar i mobbingen. Zero beskriver disse som en taus majoritet. Bakgrunnen for denne beskrivelsen er at det tenkes at mange av tilskuerne er imot plagingen, men er av den oppfatning av at de andre elevene er positive til mobbingen og tør derfor ikke gripe inn. I Zero blir det også beskrevet at mobberne misforstår denne delen, da de tror at de har tilskuernes støtte i mobbingen. Dette er altså ikke tilfelle. Zero mener at dersom en tilskuer skulle gripe inn å støtte mobbeofferet vil dette ha effekt for å få stopp på mobbingen.

Kjennetegn for klasser med atferdsproblemer og mobbing er generell utrygghet mellom mange av elevene, negativ klikkdannelse og isolerte elever. Utryggheten vil blant annet påvirke elevene negativt, og gjør at elevene vil slåss for sine posisjoner med mobbing som et virkemiddel. Zero understreker viktigheten av at lærernes ledelse er tydelig. Potensielt

aggressive elever er sensitive for nettopp ledelse, og om lærernes ledelse blir tydelig får disse elevene mindre spillerom. Zero mener altså at en aktiv og målrettet ledelse fra læreren virker forebyggende på mobbing og påvirker de sosiale strukturene i klassen. På bakgrunn av det har grunnprinsippet om autoritative voksne vokst frem, og de mener en kombinasjon av støtte og kontroll overfor barnet vil fremme positiv atferd for barnet. Dette gjelder både for skole og i hjemmet, og Zero mener at forebyggingseffekten er størst der foreldre og skolen samarbeider. Zero har på bakgrunn av dette teoretiske grunnlaget kommet frem til flere prinsipper de anser som viktige i forebygging av mobbing (Martinussen & Eng, 2010). Disse prinsippene vil vi gå nærmere inn på i kapitlet om grunnprinsippene til Zero

Zeros prinsipper er utviklet på bakgrunn av det teoretiske grunnlaget, og det er derfor viktig at vi har denne kunnskapen med oss når vi undersøker hvordan de tidligere Zero-skolene jobber med mobbing. Begge disse skolene har tidligere hatt samme teoretiske utgangspunkt, da de begge implementerte Zero.

1.4 Grunnprinsippene i Zero

Programmet bygger på flere ulike grunnprinsipper for arbeid mot mobbing, og disse er *nulltoleranse, autorativ voksen, konsistens og kontinuitet* (Roland & Vaaland, 2003). Det å se for seg en skole med ingen mobbing er dessverre en urealistisk tanke. Derimot så sier Zero-programmet at i en skole skal det være nulltoleranse for mobbing og uønsket oppførsel. Dette betyr at alle involverte parter skal ha en felles forståelse av hva som er uønsket oppførsel og ingen skal godta mobbing. De voksne ved skolen skal være autoritative, det vil si at samtidig som den voksne har kontrollen i klasserommet skal de vise oppmerksomhet og respekt ovenfor elevene. Elevene skal føle at de får den støtten de trenger både faglig og sosialt fra læreren. Det tredje prinsippet er konsistent. Med dette prinsippet menes det at alle involverte i skolen skal ha et eierforhold til programmet. Det betyr at både rektor, administrasjonen, lærere, elever, foresatte og andre ansatte ved skolen skal bevisst arbeide for å forbygge mobbing, og de skal ha en felles forståelse for fenomenet mobbing. Det er samtidig viktig at all aktivitet og virksomhet som foregår på skolen har en klar sammenheng. Det betyr i praksis at skolen kontinuerlig jobber aktivt med forebyggende tiltak mot mobbing i ulike situasjoner. Kontinuitet er det siste prinsippet som Zero-programmet er bygget på, og dette er et avgjørende prinsipp. For at implementeringstiden skal være vellykket er det viktig at arbeidet mot mobbing opprettholdes. Alle skoler som bruker programmet må lage egne handlingsplaner. Det er

gjennom slike planer skolen sikrer at jobben mot mobbing blir gjennomført (Martinussen & Eng, 2010). For å sikre at fokuset blir opprettholdt det året Zero blir implementert skal alle skolene danne en ressursgruppe. Det er ikke fastsatt hvilke lærere som må sitte i denne gruppen, men rektor må være der og ha hovedansvaret. Det er derimot et krav om at det skal være en foreldrerepresentant, elevrådsrepresentanter, en SFO-representant og en læreren som har ansvar for elevrådet er representert i ressursgruppa. Denne gruppen er med i planleggingen av handlingsplan og de har ansvar for å gjennomføre aktiviteter ved skolen. Ved å utrede en egen handlingsplan får de ansatte et eierforhold til prinsippene satt i Zero-programmet og metodene som skal være i bruk. Denne gruppa har i samarbeid med skoleledelsen i tillegg ansvar for å veilede resten av kollegiet i blant annet problemløsning og andre relevante temaer knyttet til mobbing (Læringsmiljøsentret, u.d.).

Elevrådet spiller en viktig rolle i arbeidet mot mobbing. Dette ansvaret er i tråd med Opplæringsloven (1998) paragraf 9a-5 som sier at elevrådet skal være med i planleggingen og gjennomføringen av arbeid som bidrar til et godt psykososialt miljø ved skolen. Elevrådet skal få mulighet til å komme med ideer for hvordan skolen kan jobbe for å forebygge mobbing. Mobbing skal i tillegg være på møteagendaen hele året i implementeringstiden. Elevene skal bli bevisst på ulike roller en kan ta i mobbesituasjoner. Dette kan gjøres gjennom diskusjoner, oppgaver og rollespill. Denne kunnskapen skal bringes videre til resten av elevene ved skolen gjennom en handlingsplan som elevrådet lager. Det er i tillegg viktig at elevrådet får innsikt i den jobben de voksne gjør. Dette vil gjøre elevene mer bevisst på arbeidet som blir gjort ved skolen og de vil få et større eierforhold til Zero-programmet.

Som nevnt over er et av grunnprinsippene i Zero-programmet konsistens. Det innebærer at alle de involverte partene skal ha et eierforhold til Zero-programmet. I tillegg til at de ansatte, elevrådet og elevene ved skolen får opplæring i hvordan skolen skal forebygge og håndtere mobbing er det viktig at de foresatte får opplæring og en presentasjon i hvordan skolen jobber. Dette vil sikre at foresatte og ansatte ved skolen håndterer mobbing likt og begge parter viser nulltoleranse for mobbing. Når elevene starter i 1. klasse skal kontaktlærerne arrangere et foreldremøte for alle foresatte der de får informasjon om skolens forebyggende arbeid, samt hvordan de jobber når det kommer mistanker om mobbing. Kontaktlæreren viser også til de årlige elevundersøkelsene som har vært ved skolen. De foresatte blir så plassert i grupper for å svare på følgende tre spørsmål (Roland & Vaaland, 2003):

Bør elevene fortelle hjemme og til lærerne det de vet?

Hvordan skal vi hjemme snakke med våre barn om mobbing?

Hvordan skal vi foresatte samarbeidet dersom elever blir involvert i mobbing?

Tilslutt blir de enig om en felles konklusjon på de ulike spørsmålene, dette for at de skal ha en felles handlingsplan i det forebyggende arbeidet omkring mobbing. Zero-programmet poengterer at det er viktig at både de foresatte og kontaktlæreren videreformidler til elevene det som blir vedtatt på dette møtet. Ved å få foresatte med i denne prosessen viser skolen overfor elevene at de jobber sammen med de foresatte og at de har den samme holdningen til mobbing. Elevene skal kunne føle seg trygg på at uansett hvem de henvender seg til så vil det være samme holdning til akseptert atferd. Dette kan gjøre at elevene føler seg tryggere i sin skolehverdag.

1.5 Vurdering av Zero

Det er utført flere forskningsprosjekter av antimobbeprogram på oppdrag fra

Utdanningsdirektoratet, i tillegg har de ulike antimobbeprogrammene egne undersøkelser for å se virkningen av deres program. Zero har fått litt ulike resultater på slike undersøkelser.

Zero har hatt en stor evaluering av programmet i 2003/2004 der over 140 skoler som brukte Zero-programmet deltok. Disse skolene ble sammenlignet opp mot skoler uten noen form for antimobbeprogram. På enkelte skoler som brukte Zero-programmet var det klare tegn til reduksjon av mobbingen, blant annet nevnes en skole der det var 40% nedgang. Når skolene ble sammenlignet ble det ikke funnet noen signifikant forskjell i endringer mellom skolene med Zero-program og skolene uten (Eriksen, 2014). Forskningen er ikke entydig på at det å arbeide programbasert med mobbing reduserer mobbing I 2000 kom rapportene «Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse», som slår fast at flere av programmene som den Norske skolen i dag bruker ikke har fått gode nok evalueringer og anbefalinger (Regjeringen, 2000). Departementene som har skrevet denne rapporten mener at ut i fra en forskningsbasert tilnærming at mange av programmene er basert på mye god kunnskap og inneholder god dokumentasjon, men programmene har allikevel ikke et klart nok fokus. Det kom i 2006 en ny rapport, «Forebyggende innsatser i skolen» som slår fast at Zero-programmet var blant annet et av et av de programmene som fikk best vurdering i deres undersøkelse. I rapporten kommer det frem at Zero-programmet sine sterke sider er «at det har replikerte dokumenterte resultater og en solid teoretisk forankring.»

(Nordahl et al., 2006:50). Zero-programmet ble som nevnt først tatt i bruk i 2003 og det kan tenkes at de har iverksatt noen tiltak på bakgrunn av rapporten som først kom i 2000.

1.6 Mobbing definisjon

Som nevnt innledningsvis er mobbing et komplekst begrep, og det har gjennom tidene eksistert mange ulike definisjoner på dette. En noe mer samstemt, internasjonal forståelse av hvordan mobbing bør defineres har gradvis vokst frem, og elementene i disse definisjonene er nesten identiske (Roland, 2014). Vi vil i følgende avsnitt presentere hvordan kjente forskere definerer mobbing, samt hvordan Zero-programmet definerer mobbing. Roland definerer som tidligere nevnt mobbing på følgende måte: «Mobbing er fysiske eller sosiale negative handlinger, som utføres gjentatte ganger over tid av en person eller flere sammen, og som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen» (Roland, 2014:25). Rørnes (2007) påpeker at barn og unge til alle tider har slåss og kranglet, og «funnet sin plass i flokken». Hun mener nettopp dette utsagnet peker på en høyt relevant problemstilling; Hvordan skal vi skille mellom lek og mobbing? Begrepet blir ofte brukt om, som Rørnes påpeker, alt fra erting til voldelig overgrep. Det er viktig at vi har en felles forståelse for hva mobbing er for å kunne bekjempe det. Regjeringen har i sitt «Manifest mot mobbing» definert mobbing slik: «Med mobbing mener vi gjentatt negativ eller «ondsinnnet» atferd fra en eller flere rettet mot noen som har vanskelig for å forsvare seg. Systematisk utestengning eller gjentatt erting på en ubehagelig måte er også mobbing» (Regjeringen, 2011). På bakgrunn av denne definisjonen har manifestet fremhevet tre viktige kjennetegn ved mobbing:

- Trakasseringen er ondsinnnet og rammende.
- Den pågår over tid.
- Det er ubalanse i styrkeforholdet, både fysisk og psykisk.

Noe som er felles for definisjonene er at mobbing beskrives som negative, uvennlige eller aggressive handlinger. Flere aggresjonsforskere definerer aggresjon som en handling der intensjonen er å skade (Roland, 2014:23). Det er likevel ingen enkel sak å definere mobbing, da opplevelsen av mobbing er subjektiv. Det er likevel viktig å understreke dette, da definisjonsretten ligger hos den som føler seg utsatt for mobbing (Regjeringen, 2011).

I Tromsø kommunes strategiplan mot mobbing har de understreket at mobbing må forstås som et overgrep, og ikke som en konflikt mellom to parter (Tromsø kommune, 2014). De støtter seg til Rolands definisjon av mobbing, som er nevnt over. Mobbing skiller seg altså fra det som vi tradisjonelt anser som en konflikt, fordi det er en svak og en sterk part. Ser vi på Rolands definisjon sier også han at mobbing er gjentatte overgrep mot en som ikke kan forsvare seg. Konflikter eksiterer mellom to parter som er mer jevnbyrdige (Moen, 2014). På grunn av konsekvensene og alvorret i mobbing er det viktig å være seg bevisst at mobbing faktisk er et overgrep. Det skilles mellom fysisk og psykisk vold. I Tromsøs strategiplan (2014) går det fram at mobbing kan utføres på ulike måter, og at de tradisjonelle måtene å mobbe på er som følger:

- Fysisk; ved slag, spark, holdning, ødelegging av klær, bøker etc. Dette kan være dramatisk og lettest å observere, men er ikke den hyppigste formen.
- Verbalt; ved negative kommentarer, ondsinnet erting, ryktespredning og annet. Dette forekommer oftest.
- Utfrysing; ved å markere avstand, nekte tilhørighet, ved først å gi inntrykk for aksept og så å avvise.

Det finnes flere ulike måter å definere mobbing på, men summert sett kan en si at de fleste er relativt lik. Vi forholder oss til Rolands definisjon på mobbing, da det er denne definisjonen Zero-programmet benytter.

1.7 Hvordan forstår Zero-programmet mobbing?

Siden vi i denne undersøkelsen valgte å ha fokus på Zero-programmet er det viktig å få fram hvordan dette programmet definerer fenomenet mobbing. I veiledningen som skolene får utlevert ved oppstarten av Zero-programmet står det, «Med mobbing eller plaging, forstår vi psykisk og/eller fysisk vold rettet mot et offer, utført av enkeltpersoner eller grupper. Mobbing forutsetter et ujevnt styrkeforhold mellom offer og plager, og at episodene gjentas over tid» (Roland & Vaaland, 2003:8). Hvis vi ser denne definisjonen opp mot et annet antimobbeprogram som for eksempel Olweus, ser vi at det er litt forskjell på definisjonene. Olweus-programmet sier, «en person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer» (Olweus, 1992:17). Både Zero og Olweus har valgt å ta med at mobbingen må ha pågått over tid, men i motsetning til Olweus sier Zero at det må være et ujevnt styrkeforhold mellom offeret og

plagerne. I veiledningen som er nevnt over viser grunnleggerne av Zero til forskning som har fastsatt at for at en handling skal oppfattes som mobbing må det skje ukentlig eller oftere, de har derfor valgt å ha dette med i deres definisjon. De poengterer allikevel at episoder som skjer sjeldnere også er mobbe-episoder, og disse skal tas på alvor. Zero poengterer også at mobbing ikke er en konflikt mellom to mennesker, men et overgrep på et menneske. Mobbesaker skal derfor ikke løses gjennom mekling, men de skal løses ved å først ha individuelle samtaler med mobbeofferet, så samtale med mobberne, for deretter å samle begge parter.

1.8 Digital mobbing

Det har vokst frem et noe annet sosialiseringsmønster de siste årene. Barn og unge i dagens samfunn sosialiserer på en annen måte, sammenlignet med kun 10 år tilbake. De bruker internettet stadig oftere, og er tilgjengelig for hverandre via ulike typer medier. De fleste barn har smarttelefon og datamaskin, og noen har også nettbrett. Barn kommuniserer med hverandre via meldinger, Facebook, chatteprogram og spill. Mobbingen har på grunn av dette fått flere arenaer å «spille på». I analysen av Elevundersøkelsen fra 2012 har de definert digital mobbing som «opplevelse av at noen bruker Internett, mobil eller e-post for å sende og spre ondsinnede meldinger eller bilder av en person» (Utdanningsdirektoratet, 2014). I medietilsynets faktaark om nettnettmobbing (2013) kommer det fram at 1 av 20 barn mellom 9-16 år har opplevd å bli utsatt for krenkende atferd via nett eller mobil oftere enn en gang i måneden. Hele 1 av 3 barn har rapportert om mobbing på internett, hvorav 27 prosent har rapportert dette direkte til nettsiden og 13 prosent har gått via foreldrene. Denne typen sosialisering er ikke overvåket av voksne, og er ikke like lett å «fange opp». Ifølge Roland (2014) er de elevene som blir utsatt for digital mobbing ikke de samme som blir utsatt for den «tradisjonelle» mobbingen. Slik vi tolker dette er det flere elever som blir utsatt for mobbingen enn statistikken viser.

Ved de fleste grunnskolene i dag er det regler mot å bruke mobiltelefoner i skoletiden. Det kan være at enkelte lærere på grunn av denne regelen tenker at det ikke foregår digital mobbing ved skolen og at det derfor ikke er noe de må bruke tid og ressurser på. Det kan godt hende at selve mobbingen ikke skjer ved skolen, men elevene vil nok ta med seg konfliktene på skolen. Det er derfor viktig at lærerne er oppmerksom på dette fenomenet. Dette nye fenomenet er viktig å ha fokus på, og flere barn kan komme til å bli utsatt for denne typen mobbing hvis det ikke blir satt inn noen tiltak på skolene. Skolene må se at selv om denne mobbingen ikke foregår på skolene så har de et ansvar for at elevene skal ha et godt psykososialt skolemiljø når de er på

skolen og for å sikre det må skolelederne jobbe like aktivt for å forebygge denne typen mobbing. I forhold til vår problemstilling vil ikke digital mobbing ha hovedfokus, men vi ser viktigheten ved å ha fokus på det, og har derfor valgt å nevne det i denne oppgaven.

1.9 Historisk tilbakeblikk på mobbing

Som nevnt er mobbing et fenomen som nok egentlig alltid har eksistert, men som en ikke alltid har hatt navn på. I middelalderens klosterscholer ble eldre elevers trakassering av yngre elever sett på som en del av sosialiseringen og en måte å markere en hierarkisk struktur (Sandsleth, 2007). I dyreforskning ble mobbing brukt for å beskrive dyrs atferd. Begrepet mobbing kan trekkes helt tilbake til 1920-årene, hvor det i amerikansk sosialpsykologisk forskning fikk sitt utspring fra begrepet mobb. De beskrev mobb som en folkehop med dyrisk atferd eller med kollektive nedsatte hemninger. I skolesammenheng kom det et gjennombrudd i forståelse av begrepet omkring 1970-årene, da den svenske skolelegen Peter-Paul Heinemann begynte å skrive om temaet. I 1969 utga han en artikkel om fenomenet mobbing. I artikkelen skrev han om et fenomen som mange hadde opplevd eller kjente til, men som manglet både navn og logikk. Han fortsatte arbeidet sitt og kom ut med en bok i 1972. Boken baserte seg på forskning fra svenske skolegårder, hvor han oppdaget skremmende og destruktive handlinger blant elevene. Dan Olweus er en annen forsker som omtrent på samme tid gikk i gang med en undersøkelse av aggresjon blant unge gutter i Stockholms-området. I 1973 kom rapporten ut i bokform, og ble allerede året etter gitt ut på norsk. Boken ble kalt «Hakkekyllinger og skolebøller», og bokens navn indikerer en grunnforståelse for individenes betydning for overgrepene (Roland, 2014). Denne boken ble starten på to ulike retninger som skal prege forskningen på årsaker til mobbing og tiltak; er det situasjonen eller individene som teller? Olweus er psykolog og har i sin forskning vektlagt det individuelle perspektivet på mobbing. Utviklingen av antimobbe-programmene, både Olweus- og Zero-programmet, har likevel gått i retning av å forstå mobbing som noe som oppstår i det sosiale samspillet mellom mennesker der også elevenes individuelle forutsetninger vil spille en rolle.

I årene 1980 – 1990 ble fokuset i norsk skole rettet mot mobbing. Det ble i denne tidsperioden satt i gang en landsdekkende aksjon mot mobbing etter at tre tragiske selvmord så ut til å ha sammenheng med mobbing. I samme tidsrom kom også den kjente forskeren innen mobbeforskning, Erling Roland på banen. Det første antimobbeprogrammet kom i 1983 i Norge, som

det første landet i verden til å lansere et nasjonalt antimobbeprogram (Moen, 2014). Zero-programmet bygger på dette (Eriksen, 2014).

I samarbeid med Læringscenteret, nå kalt Utdanningsdirektoratet, tok Barneombudet initiativ til tiltaket mot mobbing i skolen som ble kalt «I anstendighetens navn». Målet med tiltaket var å fokusere på skolens og de voksnes ansvar når det kommer til forebygging og håndtering av mobbing (Sandsleth, 2007). Dette tiltaket ble videreført under navnet «Manifest mot mobbing», som kan fortolkes som en offentlig programerklæring (Rørnes, 2007). Det første manifestet mot mobbing ble undertegnet 23. september 2002 av regjeringen, Kommunenes sentralforbund, Foreldreutvalget i grunnskolen, Utdanningsforbundet og Barneombudet (Regjeringen, 2011). Alle de involverte manifestpartene forpliktet seg å jobbe sammen mot et felles mål, som er nulltoleranse for mobbing. «Manifest mot mobbing» retter oppmerksomheten mot de voksnes moralske og faglige ansvar i forhold til mobbing blant barn og unge. Alle ansatte i skole og barnehage, foreldre og personalet i skolefritidsordning og barn og unges fritidstilbud skal arbeide aktivt for at mobbing ikke skal forekomme. Alle partene forplikter seg til å arbeide aktivt for å ivareta barns rett til et miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Det skal blant annet legges til rette for at voksne, i sitt arbeid med barn, bevisstgjøres på at de er av stor betydning for barn og unges oppvekst og læringsmiljø (Kunnskapsdepartementet, 2003). Derfor oppfordrer manifestpartene til at det undertegnes lokale manifest som markerer en felles forpliktende innsats mot mobbing (Regjeringen, 2011). Alle ordførere ble oppfordret til å undertegne lokale manifest mot mobbing, og vi har allerede nevnt at Tromsø kommune var tidlig ute med dette. I dag er den revidert og heter «Strategiplan mot mobbing for barnehager og skoler» (Tromsø kommune, 2014).

I år 2000 ba stortinget regjeringen om å fremme et forslag om å lovfeste arbeidsmiljøbestemmelser for elever og studenter, og som resultat av forslaget ble det i 2003 satt inn et nytt kapittel i opplæringsloven (Sandsleth, 2007). Det nye tilskuddet var kapittel 9, og den nye lovparagrafen fastslo at alle elever i grunnskolen og videregående skole har rett til et fysisk og psykososialt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring. På 2000-tallet ble også to nasjonale programmer mot mobbing i grunnskolen startet opp. I 2002 ble Olweus-programmet startet, og i 2003 ble Zero-programmet startet (Sandsleth, 2007). Begge er såkalte nasjonale programmer, som betyr at de er anbefalt av skolemyndigheter. Begge programmene er forskningsbaserte med dokumentert effekt (Nordahl et al., 2006). På landsbasis ble det registrert

opp mot 400 skoler som tok antimobbeprogrammet Olweus i bruk, sammenlignet med 184 skoler som deltok i Zero-programmet.

1.10 Forebygging

Forebyggingsarbeidet er en av de viktigste tiltakene skolene kan sette inn for å bekjempe mobbing. Skolene må jobbe for å skape gode holdninger blant elevene og bygge normer mot mobbing. Elevene skal vite hvilke normer og regler det er ved skolen (Roland, 2014). Flere forskere poengterer viktighet med å ha et godt læringsmiljø for å redusere omfanget av mobbing (Moen, 2014). Roland (2014) sier at for å få dette til må det være tydelige voksne som har en autorativ lærerstil. Det vil si at de har en god klasseledelse, de skal bygge tillit til elevene, de skal vise respekt overfor elevene, men de skal samtidig være konsekvent på regler og normer som skolen har satt. Lærerne skal ha de samme holdningene i alle aktiviteter ved skolen og på andre arenaer. For at elevene skal få denne tilliten til lærerne er det viktig at lærerne har de samme holdninger og regler overfor alle elever. Elevene vil da få mer troverdighet til lærerne. Lærerne må i tillegg være gode forbilder, det må være en sammenheng mellom det læreren sier og det han gjør. Det vil si at lærerne må være autorative gjennom hele skoledagen. For at det forebyggende arbeidet skal være effektivt må skolene hele tiden ha fokus på dette. Dette tilsier at det må settes av tid der klassen skal ha samtaler om teamet mobbing, men det forebyggende arbeidet begynner ved å ha fokus på gode holdninger blant elevene og fokusere på god sosial kompetanse. Moen (2014) poengterer at ved de skolene der de har gode systemer for arbeidet med læringsmiljøer til elevene, er det mindre mobbing. Dette er uavhengig av om de bruker antimobbeprogram eller ikke. Han sier videre at et antimobbeprogram kan være til hjelp for å komme i gang, og programmet kan være med å lage en slags grunnmur i skolens arbeid for et positivt læringsmiljø. Det er rektoren ved skolen som har det formelle og overordnede ansvaret, men det er lærerne som i praksis må utøve og praktisere de regler og normer som er vedtatt ved skolen.

For at en skole skal lykkes i det forebyggende arbeidet er det viktig å ha et godt samarbeid med elevenes foresatte. De foresatte som enkeltpersoner må vise sin støtte til de holdninger og normer som er satt ved skolen. Ved å gjøre det vil elevene se at foresatte og lærere jobber samme og har de samme holdningene til uønsket oppførsel i form av mobbing. Det er også viktig for skolen at de får FAU med som partnere (Roland, 2014).

1.11 Barns læring

Mobbing kan ha langvarig og alvorlige konsekvenser for mobbeofferet. Barn som blir eller har blitt mobbet kan blant annet utvikle skolevegring, og kan oppleve stress og dårlig konsentrasjon i timene (Læringsmiljøsenderet, 2015). Skolens hovedoppgave er barns læring, og barns lovpålagte rettigheter for et trygt og godt læringsmiljø blir beskrevet i neste kapittel. Mobbing kan altså ha påvirkning på barns læring. Synet på hvordan barn lærer har endret seg gjennom tidene, og det har vært mange som har forsøkt å forklare læring som fenomen. I mange år var behaviorismen rådende, og læring ble da forklart som et forhold mellom stimuli og respons. Dette læringssynet er nok ikke like aktuell lenger, men en kan fortsatt se spor av dette ved at skoler driver med forsterking av ønsket atferd i form av ros og belønning (Jensen & Aas, 2011). Dette er noe vi som studenter kjenner til fra praksis, da vi erfarte at enkelte skoler jobbet aktivt med å «sole på» elevene som gjorde positive handlinger. En reaksjon på det behavioristiske læringssynet er kognitive teorier, hvor en er mer opptatt av hvordan individet konstruerte forståelser. Denne teorien er ikke like observerbar som behaviorismen, da den fokuserer på individets mentale aktiviteter. Som et alternativ til denne teoretiske retning har sosiokulturelle teorier vokst frem. Sosiokulturelle teorier skiller seg fra kognitive teorier, og retter fokus mot den sosial konteksten innen læring. Den ser på hvordan kulturelle og historiske kontekster virker inn på forståelsen av situasjoner, aktiviteter og praksiser. I dette synet på læring står Vygotskys tanker og ideer sentralt. Han mente at barns kunnskaper, ideer, holdninger og verdier utvikler seg i et sosialt samspill (Lyngsnes & Rismark, 2007).

I og med at mobbing er et sosialt fenomen, vil vårt læringssyn i denne oppgaven ta utgangspunkt i et sosiokulturelt perspektiv på læring. I den generelle del av læreplanen står det at målet med opplæringen er: «...å ruste barn, unge og voksne til å møte livsens oppgaver og meiste utfordringer saman med andre. Ho skal gi kvar elev kompetanse til å ta hand om seg sjølv og sitt liv, og samtidig overskott og vilje til å vere andre til hjelp» (Utdanningsdirektoratet, 2011). Skolen har altså en viktig jobb i å gi barn en trygg hverdag som gir rom for både sosial og faglig læring. Dette er lovfestet i opplæringsloven, som vi skal se nærmere på i neste delkapittel. Selv om skolene er pliktige til å ha en handlingsplan, er det viktig at alle skolene setter dette i system for å få det til å fungere (Roland, 2014). Et godt læringsmiljø vil ha positiv effekt for både individet og felleskapet, fordi det forebygger bråk og mobbing. Motsatt kan et læringsmiljø med uklare regler og forventninger som er preget av mange konflikter og negative relasjoner forsterke og opprettholde problematferd. Et godt læringsmiljø kan også bidra til at elever lærer

mer (Utdanningsdirektoratet, 2009). Å ha et sosiokulturelt perspektiv på barns læring innebærer at læring har sitt utgangspunkt i det sosiale, og at kognitive strukturer er et resultat av språklig samhandling mellom mennesker slik blant annet Vygotsky tok til ordet for (Lyngsnes & Rismark, 2007). Læringsmiljø er ifølge Nordahl (2007) et begrep som er vokst fram i kjølvannet av at forskningen har satt et sterkere fokus på at skolens virksomhet skal bidra til elevenes læring. Skolen er elevens arbeidsplass og det forutsetter en klar bevissthet om at alle som jobber i skolen må tilrettelegge for at elevene skal trives og lære i skolen. I begrepet læringsmiljø ligger mange elementer som er i spill samtidig, men det vi vet er at læreren som leder av læringsfellesskapet er den viktigste faktoren for at barn skal lykkes. Vygotsky mente at læreren skulle fungere som en «stillasbygger», som beste utgangspunkt for læring for både individ og felleskap. Stillaset må oppleves som trygt, og det må aldri være fare for å bli latterliggjort av verken lærer eller medelev (Lyngsnes & Rismark, 2007).

1.12 Hva sier loven om mobbing?

Gjennom loven er skolene pålagt å gi elevene et oppvekst- og læringsmiljø uten mobbing (Regjeringen, 2011). I formålsparagrafen for skolen, opplæringsloven § 1-1 siste ledd står det: «...skolen og lærerbedrifta skal møte elevane og lærlingane med tillit, respekt og krav og gi dei utfordringar som fremjar danning og lærelyst. Alle former for diskriminering skal motarbeidast.» (Opplæringsloven, 1998). I 2003 ble det utarbeidet et nytt kapittel i opplæringsloven, 9a. Det er denne paragrafen som har mest innvirkning på mobbing fordi den sier noe om hvilke rettigheter elevene har i forhold til det psykososiale ved skolen. Paragrafen begynner med å si «...alle elevar i grunnskolen og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring» (Opplæringsloven, 1998). Det betyr at det ikke skal forekomme eller tolereres noen form for trakassering og mobbing på skolene i Norge. Hvis denne loven brytes med forsett, det vil si at hvis det ikke for eksempel blir satt inn tiltak for å bedre det psykososiale miljøet for elevene, kan straffen være bøter eller inntil 3 måneder i fengsel.

Paragraf 9a-3 er delt inn i tre deler. Elevene skal føle seg trygge når de er ved skolen, og skolen skal aktivt jobbe for å fremme det psykososiale miljøet. Et antimobbeprogram som for eksempel Zero kan være et godt tiltak for å sikre et godt psykososialt miljø ved skolene. Andre ledd omhandler de ansatte ved skolen. Det slås fast at de skal undersøke eller gripe inn ved mistanke eller kunnskap om at en elev blir utsatt for en krenkende atferd. Videre skal skoleledelsen

varsles og undersøke saken. I det tredje og siste leddet stilles det krav til at skolene skal sette inn tiltak hvis elever og/eller foresatte ber om dette i forhold til krenkende oppførsel. Disse tiltakene vil være enkeltvedtak ut ifra reglene i forvaltningsloven (Opplæringsloven, 1998).

Den siste paragrafen vi har valgt å fokusere på er §13-10 i opplæringsloven. I tillegg til at skolen skal tilrettelegge for et godt psykososialt miljø som referert til i § 9a, har også skoleeierne et ansvar for å gjennomføre undersøkelser ved skolene. Dette for å innhente informasjon om hvordan tilstanden er ved de ulike skolene. På bakgrunn av denne undersøkelsen skal det utarbeides en rapport som skal opp til diskusjon i kommunestyret og fylkestinget (Opplæringsloven, 1998).

På bakgrunn av disse paragrafene som er nevnt over er det laget «Manifest mot mobbing» og handlingsplaner. Disse tiltakene er laget for å sette fokuset på mobbing og de skal sikre elevens psykososiale miljø ved skolene (Regjeringen, 2011).

Våren 2015 kom det ut en rapport utarbeidet av Djupedalutvalget om hvordan sikre skolemiljøet og redusere mobbing, og i denne rapporten kom det blant annet forslag til endringer i opplæringsloven. Utvalget ble oppnevnt ved kongelig resolusjon i 2013 for å «vurdere de samlede virkemidlene for å skape et godt psykososialt skolemiljø, motvirke og håndtere mobbing og andre uønskede hendelser i skolen» (Djupedal, 2015). Djupedalutvalget har blant annet foreslått endringer av noen av de lovene vi har nevnt tidligere i dette kapitlet. Endringsforslaget kommer fordi utvalget mener at det må komme tydeligere frem hvilket ansvar skolene og skoleeierne har i forhold til å fremme et trygt psykososialt skolemiljø og hvordan håndtere mobbesaker. Endringsforslaget viser hvor aktuell mobbetematikken er i Norge i dag, og viser at alle instanser sammen prøver å styrke elevenes psykososiale skolemiljø. Utvalget kommer med flere forslag til endringer, men vi har valgt å kun se på de paragrafene vi har sett på tidligere i dette kapitlet.

Utvalget foreslår å utvide paragraf 9A-1 «Alle elever har rett til eit trygt psykososialt skolemiljø som fremjar helse, trivsel, læring og sosial tilhørslse. Det er den subjektive opplevinga til eleven som er avgjerande for om ord eller handlingar er krenkjande.». Videre står det «Skolane skal ha nulltoleranse mot ord og uttrykk som krenkjer verdigheita eller integriteten til ein eller fleire elevar.» og «Skoleeigaren skal sikre at retten til eit trygt psykososialt skolemiljø som

fremjar helse, trivsel, læring og sosialt tilhørslse, blir oppfylt for alle elevar.» (Djupedal, 2015:379). Dette forslaget tydeliggjør viktigheten med å huske på at mobbing er subjektivt. Selv om skoleeier eller skoleledelse ikke ser en handling som mobbing, kan det være at den eleven som blir utsatt for denne handlingen føler seg mobbet, og det er det som skal ha innvirke på det videre arbeidet. En annen stor forandring som gjelder for hele paragrafen er at det ikke lenger står «psykososialt miljø», men «psykososialt skolemiljø».

Det er også et forslag om utvidelse av §9A-3. I denne paragrafen kommer utvalget med konkrete punkter som skolene skal følge. Disse punktene går på hvordan skolen skal arbeide for å sikre at elevene får et trygt fysisk og psykososialt skolemiljø og forebygge krenkelser. Slik vi tolker endringene som er kommet vil utvalget gjøre det enklere for skoleeier og skoleledelse å se hva deres jobb og oppgaver er. Dette kan bidra til å hjelpe skolene til å lage planer og iverksette tiltak mot mobbing. Samtidig setter disse punktene et større press på skolene til å jobbe aktivt for å forebygge mobbing ved skolene (Djupedal, 2015).

I dette kapittelet har vi hatt en teoretisk beskrivelse av både Zero-programmet og mobbing som fenomen. Vi har beskrevet hva Zero-programmet er, hvilke grunnprinsipper de jobber ut ifra og hvilket teoretisk grunnlag de bygger på. Vi har redegjort for både hvordan ulike forskere definerer mobbing og hvordan Zero definerer mobbing. Vi har samtidig redegjort for hvilken definisjon denne oppgaven tar utgangspunkt i. Elevenes psykososiale miljø er lovfestet i opplæringsloven, og vi har trukket frem utvalgte lover som er relevant for mobbing i skolen. I neste kapittel vil vi gå inn på hvilke metodiske tilnærminger vi har brukt for å svare på problemstillingen.

2 Metodiske tilnæringer

Metode er et verktøy som blir brukt for å få svar på de spørsmålene en stiller. Vi har som nevnt i innledningen følgende problemstilling og underspørsmål:

På hvilken måte har antimobbeprogram langtidsvirkning hos skolens forebyggende arbeid mot mobbing?

- a) Hvordan har skolene organisert forebyggende tiltak gjennom inspeksjonsrutiner?*
- b) Har elevene kjennskap til Zero?*
- c) Gjenspeiles skolens arbeid mot mobbing i elevundersøkelsen,*
- f) Hvilke forebyggende tiltak fra Zero er ivaretatt og hvilke nye tiltak er iverksatt ved skolene?*
- g) Hvorfor har skolene valgt å beholde/gå bort i fra Zero-programmet?*

I det følgende kapittelet presenteres hvilke metodiske tilnæringer vi har valgt å benytte for å få svar på disse spørsmålene. Vi har i vår undersøkelse gjennomført to observasjoner, to kvalitative intervju, ni uformelle elevintervjuer og en analyse av en kvantitativ elevundersøkelse utarbeidet av Utdanningsdirektoratet (2014). Vi har samarbeidet med to ulike skoler og vi har til sammen hatt 12 informanter. Ni av informantene er elever, to av informantene er rektorer og en informant er en inspektør. For å sikre skolenes anonymitet har vi valgt å gi dem pseudonymene Skole X og Skole Y. Vi vil i dette kapittelet presentere hvilke metoder vi har valgt og begrunnelse for disse valgene. Vi vil også presentere innsamling av empiri og undersøkelsens forløp.

2.1 Kvalitativ og kvantitativ forskningsmetoder

Ifølge vår problemstilling har vi rettet fokus på hvordan skoler som tidligere har implementert Zero jobber med forebygging av mobbing i dag. For å finne svar på dette var det mest hensiktsmessig å bruke kvalitative metoder. Vi valgte en kvalitativ tilnærming fordi dette ga oss mulighet til å gå mer i dybden hos noen få undersøkelsesenheter. Av kvalitative forskningsmetoder har vi som nevnt valgt å benytte observasjon og intervju. Vi skal gå nærmere inn på hver av disse i dette kapittelet. Vi ønsket også å si noe om hvilke resultater skolene har hatt på elevundersøkelsen, og valgte derfor å gjøre en analyse av resultatene. Elevundersøkelsene er en kvantitativ undersøkelse, og sier noe om hvilke tendenser eller

trender som finnes. Da vi ikke selv har gjennomført disse undersøkelsene, blir vi ikke å gå nærmere inn på spørreundersøkelse som kvantitativ undersøkelse, men heller drøfte resultatene i et eget kapittel. I vår undersøkelse har vi vært inspirert av dokumentanalyse. Ifølge Grønmo (2004) er dokumentanalysene en type metode som brukes for å analysere og for å få frem viktige sammenhenger og relevant informasjon om det vi ønsker å undersøke fra dokumenter. Dokumenter kan være alle skriftlige kilder. De dokumentene vi blant annet har hatt fokus på er Zero sin lærerveiledning, evalueringer av Zero-programmet og elevundersøkelsen.

2.2 Metodevalg

Vi valgte tre ulike metoder, fordi vi ønsket å få informasjon fra ulike informanter og for å styrke troverdigheten ved våre funn. Det begrensede utvalget kan ikke generaliseres, men kan kanskje være et utgangspunkt for en bredere undersøkelse av hvordan det gikk med Zero-skolene. For å få svar på hvordan de tidligere Zero-skolene jobber med forebygging av mobbing i dag, har vi valgt å legge hovedfokus på kvalitative metoder, men det ville i dette tilfellet også ha vært mulig å ha en kvantitativ metode siden det var flere skoler som implementerte Zero-programmet samtidig. Ved å ha en kvantitativ metode kunne vi for eksempel ha fått tydeligere innblikk i hvilke skoler som i dag identifiserer seg som en Zero skole og hvilke skoler som har helt gått bort fra programmet. Hadde vi valgt en kvantitativ tilnærming til undersøkelsen ville det gitt oss en mulighet til å lettere sammenligne empiri fra ulike mennesker og sammenhenger (Bjørndal, 2002). Siden vårt hovedfokus var hvordan aktørene i skolen fortolker arbeidet mot mobbing, valgte vi å holde oss til en kvalitativ metode. En av styrkene i kvalitative metoder ligger i at man får en dypere forståelse av problemstillingen man undersøker (Bjørndal, 2002).

2.3 Hermeneutisk tilnærming

Vi har hatt en hermeneutisk tilnærming til denne undersøkelsen. Nilssen (2012) skriver at en hermeneutisk tilnærming vektlegger at det ikke egentlig foreligger én sannhet, men at et fenomen forstås ut ifra hver enkelt forforståelse. Med dette forstår vi at det er hver enkeltes erfaringer som avgjør hvordan en ser og tolker. Det vil si at vi i både innsamling og analysering av empiri er påvirket av vår forståelse. Vi hadde i forkant av undersøkelsen en forståelse av hvordan skoler bør jobbe forebyggende med mobbing. Denne forståelsen lå i grunn da vi gikk i gang med å fordype oss i Zero-programmets prinsipper og annen relevant teori. Videre hadde dette innvirkning på vårt analyse- og drøftingsarbeid av både intervjuene og observasjonene vi

gjennomførte. Rørnes (2007) hevder at mobbing ikke er naturgitt, men et sosialt konstruert fenomen. Et fenomen kan være en ytring eller handling. I vårt tilfellet var ikke hensikten å undersøke hva mobbing som fenomen er, men heller se på hvordan skolene jobber med å forebygge dette sosialt skapte fenomenet. For oss betydde det å vi måtte se på hvordan nasjonale manifestere og kommunale handlingsplaner definerer mobbing, og sammenligner det opp mot hvordan Zero-programmet tolker det, for så videre å se på om og hvordan skolene jobber forebyggende ut ifra disse utgangspunktene. Vår empiri vil også være påvirket av informantenes erfaringer og forståelse av både forebyggingsarbeid og Zeros prinsipper.

2.4 Undersøkelsen datamateriale og forløp

Vår undersøkelse og analyse ble gjennomført på omtrent 5 måneder. Nedenfor har vi laget en tabell som viser hvordan forløpet i undersøkelsen har vært fra planlegging, til ferdigstilt oppgave:

Tidsperiode	Hva ble gjort
november 2014 januar 2015	- Planla gjennomføring av oppgave - Kontaktet skoler for samarbeid - Søkte om konsesjon hos datatilsynet (4. Desember)
januar – februar 2015	- Konsesjon godkjent (10. januar) - Teoriinnsamling og litteratursøk - Datainnsamling: observasjon (30. januar og 16. februar) - Datainnsamling: intervju (10. februar og 16. Februar) - Transkribering, uke 7 og 8
februar – mai 2015	- Analysere empiri (kryssmodell) - Skrivning og bearbeiding av tekst
mai 2015	- Ferdigstilt oppgave leveres 15. mai

Det første som ble gjort i vår undersøkelse var at vi søkte om konsesjon fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Søknaden ble sendt inn i desember 2014 og den ble godkjent januar 2015. Kontaktpersonen vår i NSD ba oss lage to skriv; et som skulle gå ut til ledelsen ved skolene vi skulle samarbeide med, og et som de foresatte ved skolene skulle få. I

skrivet til skolene kom det frem hvorfor vi ønsket å ha dem som informanter og hvilken informasjon vi var ute etter (vedlegg II). Skrivet til de foresatte inneholdt informasjon om vår undersøkelse, samt poengtering av at alle elevene som vi møtte og pratet med ville bli anonymisert og ikke mulig å indentifisere (vedlegg III). Vi fikk godkjennelse av rektor til å gjennomføre denne observasjonen.

Innsamlingen av datamaterialet tok omtrent 2 måneder. Vi hadde satt av januar og februar for dette, men hadde også lagt til rette for at mars kunne benyttes om noe uforutsett skulle oppstå. Vi fikk likevel gjennomført alt før utgangen av februar, noe som ga oss god tid til tolkning og bearbeiding av empirien. Vi hadde også satt av to uker mellom første observasjon og første intervju, slik at vi fikk forberedt oss godt på hva det var vi ønsket å gå nærmere inn på. Vi måtte også ha tid til å analysere elevundersøkelsene, og selv om vi skulle bruke bearbeidet tallmateriale, forventet vi at dette var tidskrevende arbeid.

2.5 Utvalg

For om lag 10 år siden ble fem Tromsøskoler med på Zero-prosjektet. I utgangspunktet hadde vi ikke mye kunnskap om noen av disse skolene. Vi besluttet derfor å sende mail til alle skolene for å informere om vårt prosjekt. Den første mailen ble sendt i desember 2014. I denne mailen presenterte vi vårt prosjekt og meldte vår interesse for et samarbeid med dem. Vi ba også om å få tilbakemelding på om dette var av interesse for dem. Det var kun tre skoler som ga tilbakemeldinger til oss. To av skolene sa seg villig til å være med, mens den tredje var usikker på om de kunne være til hjelp siden de nå hadde sluttet med Zero-programmet. Da vi gikk i gang med selve undersøkelsen i starten av januar 2015, ble det sendt en ny mail til alle fem skolene. Vi viste da til foregående mail, og informerte om at vi var i gang med undersøkelsen og at de som ønsket å samarbeide med oss måtte ta kontakt med oss. På denne mailen var det kun to skoler som svarte. En av skolene jobbet fortsatt med Zero-programmet. Den andre skolen hadde avsluttet Zero-programmet, men hadde utviklet en egen handlingsplan mot mobbing. Vi valgte å ta utgangspunkt i disse to Zero-skoler som har valgt ulike strategier for hvordan de viderefører kunnskapen. Begrunnelsen vår er at de kan gi oss noen svar knyttet til vårt forskningsspørsmål om hvorfor og hvilke konsekvenser det har for skolens arbeid med mobbing. Vi avtalte videre samarbeid med disse to skolene. For skolen med Zero-programmet avtalte vi i første omgang at vi skulle komme å observere i et friminutt og ha en uformell samtale med noen av elevene. Hvilke elever vi valgte ut var helt tilfeldig. Vi spurte noen av de elevene

som oppsøkte oss, men vi oppsøkte også andre elever. Vi ønsket å få representert flest mulig klassetrinn, og utvalget av elever ble derfor mer enn kun 3-4 som vi først hadde tenkt. Vi gjennomført også en observasjon ved skolen med handlingsplan mot mobbing. Denne ble gjennomført i forkant av intervjuet med rektor, som ble gjennomført i februar 2015.

Siden vi kun fikk innpass hos to skoler fikk vi ikke et så stort sammenligningsgrunnlag som vi hadde håpet på når det kom til analysen. Det kan stilles spørsmål om det er tilfeldig at vi fikk de samarbeidsskolene som vi fikk. Hvorfor de andre skolene valgte å ikke respondere på våre henvendelser vet vi ikke. En av mulighetene kan være at skolene har gått bort fra Zero-programmet og at de dermed har tenkt at de ikke kan være behjelpelig i vår undersøkelse. Vi sitter igjen med noen spørsmål etter at utvalget ble som det ble. Noen av spørsmålene vi har stilt oss selv er: «Er de skolene som ble med i utvalget skoler som jobber mer aktivt i det forebyggende arbeidet enn andre skoler?», «Er det tilfeldig at vi har fått det utvalget vi har fått?».

Vi kan selv ha vært en årsak til at vi har fått det utvalget som vi sitter med i dag. Ved ettertanke ser vi at vi kunne ha vært mer konkret i våre mailer som ble sendt til skolene. I mailen som ble sendt til alle skolene står det, «Vi har valgt å se på Zero-programmet, og ønsker å undersøke hvordan skolene jobber med forebygging av mobbing etter implementeringsfasen». Vi ser at denne formuleringen kunne ha vært annerledes. Vi kunne for eksempel formidlet bedre at vi ikke kun var interessert i å intervju skoler som i dag identifiserer seg som en Zero skole, men også skoler som har vært Zero skoler men har valgt å gå bort i fra programmet. Det kan tenkes at hvis vi hadde formulert oss bedre kunne vi ha fått flere tilbakemeldinger på våre henvendelser.

2.6 Observasjon

Begrepet observasjon er opprinnelig fra latin og betyr å iaktta eller å undersøke, og tar utgangspunkt i to ulike former for observasjon. Det finnes observasjon av første orden og av andre orden (Bjørndal, 2002). I denne undersøkelsen benyttet vi observasjon av første orden. Det vil si at vi har som primær oppgave å observere. Observasjon av andre orden passet ikke inn i vår undersøkelse, fordi observasjon av andre orden er en lærer/veileders kontinuerlige observasjoner av den pedagogiske situasjonen de selv er involvert i (Bjørndal, 2002).

Hensikten med observasjon var å se om tilsynskriteriene i handlingsplan til skolene ble fulgt. «Observasjon egner seg godt når forskeren ønsker seg direkte tilgang til det han undersøker, for eksempel mellom elever i et klasserom eller i en skolegård. I mange sammenhenger er den eneste måten å skaffe seg gyldig kunnskap på å være til stede i en setting» (Christoffersen & Johannessen, 2012:62). Skole Y har i sin handlingsplan klare kriterier for tilsyn i skolegården, og vi ønsket å se om disse kriteriene ble fulgt av de voksne. Disse kriteriene var at det alltid skal være minimum 4 voksne ute, voksne skal bruke gule vester, egne soner for små- og mellomtrinn og de voksne skal være presis ut. For denne skolen var det også av interesse å undersøke om Zero-programmets viktige fundament; at alle parter skal være involvert ble fulgt. Vi spurte derfor noen tilfeldig utvalgte elever om de visste hva en Zero-skole er. De eldste elevene visste godt hva en Zero-skole var, og kunne fortelle at de var en slik skole og at det betydde at man ikke skulle mobbe. Av elevene fra småtrinnet som ble spurt var det kun én elev på 4. trinn som kunne svare på hva en Zero-skole var. Hun visste at hun gikk på en Zero-skole og at det betydde at de ikke skulle mobbe. Selv om de yngste elevene ikke kunne svare på vårt spørsmål, kan vi ikke utlukkende trekke konklusjon om at det ikke jobbes nok med felles forståelse. Det er flere faktorer som må tas hensyn til her. Dette vil vi gå nærmere inn på i analysekapitlet.

For at vi skulle få presise observasjoner, laget vi observasjonsskjema på bakgrunn av inspeksjonskriteriene (vedlegg IV og V). Som observatør kan det være vanskelig å kun observere og ikke analysere det som blir observert, i og med at man har tidligere erfaringer og forkunnskaper. Observasjonsskjemaene ble derfor laget med to kolonner. I den første kolonnen noterte vi hva vi observerte, mens i kolonne to skrev vi ned tanker vi fikk under observasjonen. Vi valgte å gjøre det slik fordi vi ikke ville miste de umiddelbare tankene vi fikk under observasjonen. Vi valgte å gjøre observasjonen i friminuttet både fordi vi ville at elevene skulle være i en naturlig setting, men vi ville også se hvordan interaksjon elevene og lærerne hadde til hverandre. Ved forespørsel om å observere et friminutt på skole X, var vi nødt til å opplyse alle detaljer rundt observasjon. Denne skolen fikk informasjon om overordnet tematikk, forskningsspørsmål og observasjonsskjema. Observasjonene skulle opprinnelig ha likt utgangspunkt, men grad av åpenhet ble ulikt. Høy grad av åpenhet rundt observasjon vil være positiv i form av at det kan sikre etiske hensyn, men kan også medføre at situasjonen blir noe kunstig (Bjørndal, 2002). Vi hadde lav grad av deltakelse, da vi ikke deltok i den sosiale samhandlingen i friminuttet. Det er både sterke og svake sider ved bruk av denne typen

observasjon. I vår undersøkelse var lav grad av deltakelse positivt i den forstand at det var mindre sjans for å påvirke de vi observerer direkte (Bjørndal, 2002). Det ga oss også bedre mulighet til å betrakte situasjonen fra avstand, noe som gjør det lettere å registrere observasjonene underveis. Vi var likevel bevisste på at slike observasjoner kan medføre at fordi vi var ukjent eller utenforstående kunne de vi observerer holde informasjon skjult for oss. Likevel opplevde vi at det var flere elever som oppsøkte oss og var nysgjerrige på hvem vi var. Noen av disse elevene ble også stilt spørsmål, men vi valgte også å spørre noen som ikke oppsøkte oss. Dette for å se om det ble forskjellig svar. Før vi dro ut til skolene leste vi det vi fant av litteratur om Zero-programmet.

2.7 Kvalitativt forskningsintervju

I tillegg til observasjonene gjennomførte vi to kvalitative forskningsintervju med en representant fra hver skole. Det finnes ulike typer intervju. Den typen intervju vi valgte å bruke når vi intervjuet rektorene var semistrukturert intervju, med noen likhetstrekk fra strukturerte intervju (Christoffersen & Johannessen, 2012:79). I semistrukturerte intervjuer ligger en overordnet intervjuguide som utgangspunkt for intervjuet, mens tema, rekkefølge og spørsmål ikke trenger å være fastsatt. I strukturerte intervjuer derimot er dette fastsatt i forkant av intervjuet (Christoffersen & Johannessen, 2012). På bakgrunn av dette hadde vi klargjort hvilke spørsmål vi ville stille informantene i forkant av intervjuene, men ikke satt en fast struktur. Vi ville gi informanten en mulighet til å bevege seg frem og tilbake innen tema og spørsmål. Ved å benytte seg av en slik type struktur vil vi kunne få mer utfyllende svar, og det gir samtidig mulighet til å gå videre inn på uventede svar som eventuelt dukker opp underveis. Begge intervjuene ble gjennomført i formell sammenheng på skolens møterom. Vi fikk samtykke til å benytte lydopptak. Omfanget av intervjuene var på omentrent 30 minutter. Etter intervjuene ble lydopptakene transkribert. Transkribering er å overføre tekst i en ny form. I vårt tilfellet ville det si å overføre muntlig form til skriftlig form. Transkribering kan være en tidkrevende jobb, vi valgte derfor å bruke et transkriberingsprogram for å lette jobben. Når vi transkriberte valgte vi å gjøre det på bokmål, dette selv om begge våre informanter snakker med en nordnorsk dialekt. Vi tok denne beslutningen fordi i vår undersøkelse har ikke språket eller dialekten noen betydning for funnene. Under begge intervjuene kom vi inn på temaer som ikke hadde noen betydning for vårt studie. Vi valgte å kun transkribere det som hadde en relevans for vår oppgave, det er derfor deler i den muntlige formen som ikke er med i den skriftlige formen. Etter transkriberingen fikk informantene mulighet til å lese gjennom transkriberingen. Dette

gjorde vi for å gi informantene mulighet til å selv lese igjennom intervjuet. Vi ville at de skulle ha muligheten til å komme med tilbakemeldinger på intervjuet og å oppklare eventuelle misforståelser. Begge informantene godkjente transkriberingen, og vi kunne da sette i gang analysearbeidet.

Fordi skole Y fortsatt identifiserer seg som en Zero-skole ønsket vi også å finne svar på om alle involverte parter hadde kunnskap om Zero-programmets hovedprinsipp, som er å ha nulltoleranse for mobbing. Vi gjennomførte derfor et uformelt intervju med elevene, da de ofte kan føle seg ukomfortabel i en slik situasjon i samtale med voksne de ikke har relasjoner til. Vi ville derfor ha et uformelt, strukturert intervju i et friminutt. Intervjuene ville kun skje dersom elevene selv samtykket og følte seg trygge nok til å svare på noen spørsmål. Vi hadde på forhånd laget tre spørsmål vi ønsket å stille elevene. Disse var: Har du hørt om Zero-skole? Er dere en Zero-skole? Og Hva betyr det å være en Zero-skole?

2.7.1 Utforming av intervjuguide

Som nevnt over tar semistrukturert intervju utgangspunkt i en overordnet intervjuguide. Intervju med bruk av intervjuguide innebærer en fleksibel situasjon, samtidig som man er sikret at utvalgte problemstillinger eller spørsmål blir tatt opp (Bjørndal, 2002). I forkant av intervjuet laget vi denne på bakgrunn av problemstilling, og med utgangspunkt i Zero-skolenes handlingsplaner. Intervjuguiden (vedlegg VI og VII) inneholdt hva vi skulle ha med både i presentasjon av oss selv og tema for intervjuet, hvordan intervjuet skulle gjennomføres og hvordan vi skulle avsluttet det. Den inneholdt også spørsmål vi skulle stille. Intervjuguiden til rektor ved begge skolene ble utarbeidet med utgangspunkt i problemstillingen, aktuell teori fra Zero og problemstilling, mens skole Y i tillegg baserte seg på funn fra observasjonen. Intervjuets hovedmål for begge skolene var å hente ut informasjon om hvordan skolene jobbet med mobbing, hvorfor har de valgt å bruke et mobbeprogram, hvorfor har de valgt å gå bort fra mobbeprogrammet, lærernes, elevenes og ledelsen sin rolle i arbeidet mot forebygging av mobbing. Da skolene hadde ulike måter å arbeide med dette på, var også noen kriterier ulike, og vi måtte derfor lage to ulike intervjuguider.

Intervjuguiden til rektor ved begge skolene ble som nevnt utarbeidet med utgangspunkt i problemstillingen og Zero-programmets hovedprinsipper. Det finnes ulike type spørsmål som en kan stille under kvalitative intervju, og vi valgte ut tre typer spørsmål. Vi startet med fakta-

spørsmål som er enkle spørsmål med enkle svar, og det er i denne fasen meningen å skape en relasjon til informanten (Christoffersen & Johannessen, 2012:80). Faktaspørsmålet vi valgte å stille var: «Hvor lenge har du vært rektor? Hvor lenger har du vært rektor for denne skolen?». Introduksjonsspørsmål er en annen type spørsmål vi valgte å ha med, og denne typen spørsmål er ment som en igangsetter og skal belyse hvilket tema vi skal gå inn på. Vi valgte å spørre «Var du rektor ved denne skolen når Zero-programmet ble implementert?», da vi ved dette spørsmålet retter oppmerksomheten mot Zero-programmet. Videre gikk vi rett til nøkkelspørsmål, som er kjernen i kvalitative intervjuer. Det er disse spørsmålene som skal sørge for at intervjueren får informasjon om utgangspunkt i undersøkelsens problemstilling og formål. I og med at en skole ikke identifiserte seg som en Zero-skole ble ikke alle spørsmålene lik for begge skolene. De nøkkelspørsmål vi stilte som var felles for begge skolene var som følger:

- Hvorfor valgte du å implementere Zero-programmet?
- Fortell om hvordan dere har jobbet med forebygging av mobbing de senere årene?
- Hvordan jobber du med å involvere lærere i forebyggingsarbeidet?

For skole Y stilte vi ellers følgende nøkkelspørsmål:

- Er dere fortsatt en Zero-skole?
- Hvordan bruker dere Zero-programmet i dag?
- Dere er nå en Navigare-skole, hva har det å si for Zero-programmet?
- Hva mener du om effekten av mobbeprogrammet?
- Vi vet at flere skoler har valgt å gå bort i fra programmet, hvorfor har du valgt å beholde det?
- Hvordan får nye lærere kunnskap om Zero?
- Hvordan får elevene kunnskap om Zero? Enn foresatte?

Nøkkelspørsmålene for skole X var noe lik, men rettet fokus på handlingsplan for mobbing. Nøkkelspørsmålene var som følger:

- Hvorfor valgte du å implementere Zero-programmet?
- Fortell om hvordan dere har jobbet med forebygging av mobbing de senere årene?
- Fortell hvorfor har du valgt å gå bort i fra programmet?

- Hva mener du om effekten av mobbeprogrammet versus handlingsplan?
- Hvordan får elevene kunnskap om hva som er ønsket atferd? Enn foresatte?

2.8 Metodiske utfordringer

Etter at intervjuene var transkribert laget vi koder og kategorier slik at analysearbeidet skulle bli lettere. Vi fant dette utfordrende, og fant fort ut at vi ikke hadde tenkt godt nok over spørsmålene vi hadde med i intervjuguiden. Til tross for at spørsmålene i intervjuguiden ga oss svar på det vi lurte på, ser vi i ettertid at vi nok skulle ha organisert både intervjuguiden og formulert spørsmålene mer etter Zeros prinsipper. I og med at informantene hadde fått informasjon om at tema for intervjuet var Zero var det naturlig å komme inn på det, selv om ikke alle spørsmålene var rettet eller organisert direkte til grunnprinsippene i programmet. Det ble derfor en utfordring i analyseringen av intervjuene å plassere svarene i de rette kategoriene. Intervjuguiden ble laget på grunnlag av handlingsplanene som skolene hadde. Vi ble i samråd med våre veiledere enige om å lage våre analyse ut ifra grunnprinsippene til Zero. Siden vi valgte å bruke disse fastsatte kategoriene trengte vi ikke å gå inn i materialet vårt å lage egne koder og kategorier. Vi satte i gang med å finlese de transkriberte intervjuene. Det vi lette etter var ord og setninger som kunne knyttes opp mot de ulike grunnprinsippene. For å gjøre det enklere for oss selv å skille mellom de ulike kategoriene i materialet vårt brukte vi merketusjer. Hver kategori hadde sin farge, for eksempel så hadde forebygging rød og samarbeid med de foresatte blå. Vi endte da opp med et dokument som var fylt med ulike farger. Disse utsagnene ble så plassert under de ulike grunnprinsippene i et nytt dokument.

2.9 Validitet

Validitet handler om å se på undersøkelses gyldighet: «Validitet er styrken og gyldigheten til et utsagn» (Kvale, Brinkmann, Anderssen, & Rygge, 2009:326). For å få svar på validiteten til vår undersøkelse innebærer det at vi må reflektere over om vi har valgt riktig metode for å finne svar på problemstillingen. I vår oppgave har vi undersøkt hvordan skolene jobber forebyggende med mobbeproblematikken, og satt det opp mot relevant teori. Vi opplever at undersøkelsen vi har gjennomført i stor grad svarer på problemstillingen vår, og at det er samsvar mellom problemstilling og prosess. Vi har erfart at i en studie kan det oppstå nye spørsmål underveis, og det kan komme frem områder som det trengs mer forskning på.

2.10 Forskningsetikk

I Norge har vi noen forskningsetiske retningslinjer som må følges når en forsker skal ut å forske. Disse retningslinjene er laget av «Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora» (NESH) (Christoffersen & Johannessen, 2012). Vi vil først si noe om de formelle kravene som en forsker må følge, før vi videre ser på hva vi måtte tenke spesielt på i forhold til vår egen undersøkelse.

Det finnes ulike hensyn en må tenke over når det kommer til forskningsetikk. I vår oppgave har vi hatt fokus på, informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av at informanter deltar i vår undersøkelse. Hvert av disse punktene sier noe om hvordan en forsker skal opptre i forhold til sine informanter og hvilket ansvar en har som forsker. Da vi gikk i gang med vår masteroppgave var undersøkelsen i tilknytning til Universitetet. Det betydde at vi måtte melde undersøkelsen inn til personvernombudet for forskning ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenester AS, og dette måtte gjøres 30 dager før vi kunne begynne med datainnsamlingen. Hvis vi mente at opplysningene som kunne komme fram er av sensitive art og informantene er mulig å identifisere måtte vi søke om konsesjon fra Datatilsynet. Alle som er informanter i et forskningsprosjekt må godkjenne at de er med, og dette kan gjøres muntlig eller skriftlig. Informanten kan når som helst trekke seg fra forskningen uten å måtte oppgi noen grunn til forskeren (Christoffersen & Johannessen, 2012). Våre informanter ble informert om undersøkelsens tema og problemsstilling, og de ble forespurt via e-mail om de ville delta i undersøkelsen. Informantene samtykket også å delta skriftlig via e-mail.

Ifølge Kvale m.fl. (2009) handler konfidensialitet om at datamaterialet vi har innhentet i vår undersøkelse ikke skal avsløres og det skal ikke være mulig å identifisere våre informanter. Før vi intervjuet våre informanter informerte vi de om at de kom til å bli anonymisert. Vi valgte derfor å gi fiktive navn til våre informanter og skoler for å sikre deres anonymitet. Vi informerte dem også om at det kom til å komme fram i oppgaven at det var skoler i Tromsø kommune. Begrunnelsen for det er at vi har tatt utgangspunkt i de handlingsplanene Tromsø kommune har laget i forhold til det forebyggende arbeidet mot mobbing.

Siden vi har vært på to ulike skoler har vi også et etisk ansvar å ikke fremstille den ene skolen bedre enn den andre. Det er viktig å se deres handlinger opp mot den kulturen som er på skolen.

En skolekultur er de grunnsynene som dominere ved de enkelte skolene. Slike grunnsyn kan for eksempel være tradisjoner, verdier og normer som «sitter i veggene» i skolen. Skoler vil på bakgrunn av dette handle ulikt i ulike situasjoner (Imsen, 1999). Det betyr likevel ikke at den ene måten å handle på er bedre enn den andre. En annen ting det er viktig å huske på er at vi som lærerstudenter viser respekt overfor informantene. Vi er ikke der for «å ta dem», men vi er der fordi vi er nysgjerrig på deres praksis rundt det forebyggende arbeidet mot mobbing.

I dette kapitlet har vi presentert og begrunnet vårt metodevalg. Vi valgte ulike metoder for å svare på de ulike forskningsspørsmålene vi hadde, og vi har i tillegg redegjort for hvilken tilnærming vi vil ha til analysen og drøftingen av vår empiri. Underveis i prosessen har vi hatt noen metodiske utfordringer som vi har beskrevet over. Vi har også tatt for oss hvilke etiske retningslinjer det er viktig å ta hensyn til. I neste kapittel vil vi analysere og drøfte empirien som de ulike metodene har gitt oss.

3 Analyse og drøfting

I dette kapitlet vil presentere vår analyse og drøfting av vår empiri. Når man skal analysere innebærer det at man velger å fokusere på noe, og overse noe annet (Bjørndal, 2002). Vi har valgt å analysere empirien for de ulike undersøkelsene forskjellig, da vi undersøkte ulike aspekter i hver undersøkelse. Kapitlet er derfor organisert med at analyse og drøfting av hver undersøkelse blir presentert hver for seg. Først vil vi ta for oss de forebyggende tiltakene skolene har gjennom inspeksjonsrutiner, deretter hvilken kjennskap elevene har til Zero, så elevundersøkelsen og avslutningsvis presentere hvordan skolene jobber forebyggende.

3.1 Forebyggende tiltak gjennom inspeksjon

Til tross for at vårt hovedfokus i denne oppgaver har vært på skoleledelsens organisering av forebygging av mobbing, valgte vi også å observere et friminutt på samarbeidsskolene våre. Vi valgte å benytte en kryssmodell i analyseringen av observasjonen. En slik kryssmodell tar for seg styrker og svakheter for både individet og fellesskapet. Observasjonene vi gjennomførte kan ikke kategoriseres som en veldig omfattende observasjon. Hvorfor vi likevel valgte å gjennomføre den henger sammen med både teori og egne erfaringer om hvor mobbing skjer. Roland (2014) skriver at mesteparten av mobbing foregår i og til/fra pauser. Dette er noe vi kjenner til fra praksis. På vei ut og inn av klasserom skjer det mye sosialisering, og det er dessverre både her og ute i friminuttet at det meste av mobbesituasjonene oppstår. I disse situasjonene hvor det skjer et sceneskifte hvor det oppstår litt kaos, er det ofte vanskelig for lærere å ha oversikt over hva som skjer. Det er ikke alltid lærerne kan være i garderoben til alle elevene er gått ut, fordi en skal rekke inspeksjon ute. På lik linje er det ikke alltid lærerne kommer seg presis ut, fordi det har oppstått noe i garderoben. Vi vet at en observasjon ikke kan si noe om normalsituasjonen til skolene, men det kan si noe som hvordan ting kan være. Vår data fra observasjon kan på ingen måte generalisere eller beskrive en normaltilstand ved skolen, men det kan si noe om hvordan tilsynsreglementet driftes.

For barn som blir utsatt for fysisk eller psykisk mobbing er trygghet og forutsigbarhet viktige faktorer. Roland (2014) skriver om noen tiltak for forebygging av mobbing som for eksempel at skolen har oppdelte soner, og gode rutiner for hvor de voksne skal ha tilsyn. Det å bære vester er også et virkemiddel i å forebygge mobbing, fordi de vil være synlig for elevene. Han understreker at tiltakene må settes i system for at de skal virke forebyggende. Det er viktige for

utrygge elevene å vite at det er voksne ute både på morgenen når en kommer til skolen og i friminuttene. Det er handler ikke bare om forutsigbarhet overfor elevene, men det er også viktig å sette mobbing som tema inn på planene. Han poengterer videre at elevene skal se tegn til et sosialt mønster på skolen i det de kommer gjennom skoleporten. Dette sosiale mønstre er noe hele personalgruppen på skolen har ansvaret for (Roland, 2014).

For å svare på hvorfor vi valgte å observere et friminutt vil vi vise til avsnittet over, samt også vise til det som er nevnt i metodekapitlet. Der presenterte vi at vi tok dette valget fordi begge skolene har klare tilsynskriterier i sine handlingsplaner, og vi ønsket å undersøke om de ble fulgt. I tillegg ønsket vi å undersøke om et av hovedprinsippene til Zero om å involvere alle parter også ble fulgt. Da Skole X allerede i kontaktfasen hentydet at de ikke lenger identifiserte seg som en Zero-skole lenger, ble utgangspunktet for observasjonen noe ulik på denne skolen. Det som var felles for observasjonene var å undersøke inspeksjonsrutinene på skolene, og om kriteriene i deres inspeksjonsplan ble fulgt.

Begge skolene vi observerte på stiller relativt likt i forhold til nærmiljøet, da de begge er byskoler som rekrutterer fra stabile sosiale miljøer. Størrelsesmessig er skolene ulik. Skole Y har omtrent halvparten så mange elever som skole X, samt også et mye mindre uteområde. Begge skolene hadde i sine handlingsplaner klare regler for inspeksjon. I de kommende avsnittene vil vi presentere og analysere hva vi observerte på skolene hver for seg. Avslutningsvis vil vi ha en felles drøftingsdel for skolene.

3.1.1 Skole Y

Observasjon ble organisert på bakgrunn av kriterier for inspeksjon hentet fra handlingsplanen. Kriteriene er som allerede nevnt i metodekapitlet:

- Det skal alltid skal være minimum 4 voksne ute
- Voksne skal bruke vester
- Egne soner for små- og mellomtrinn
- Voksne skal være presis ut

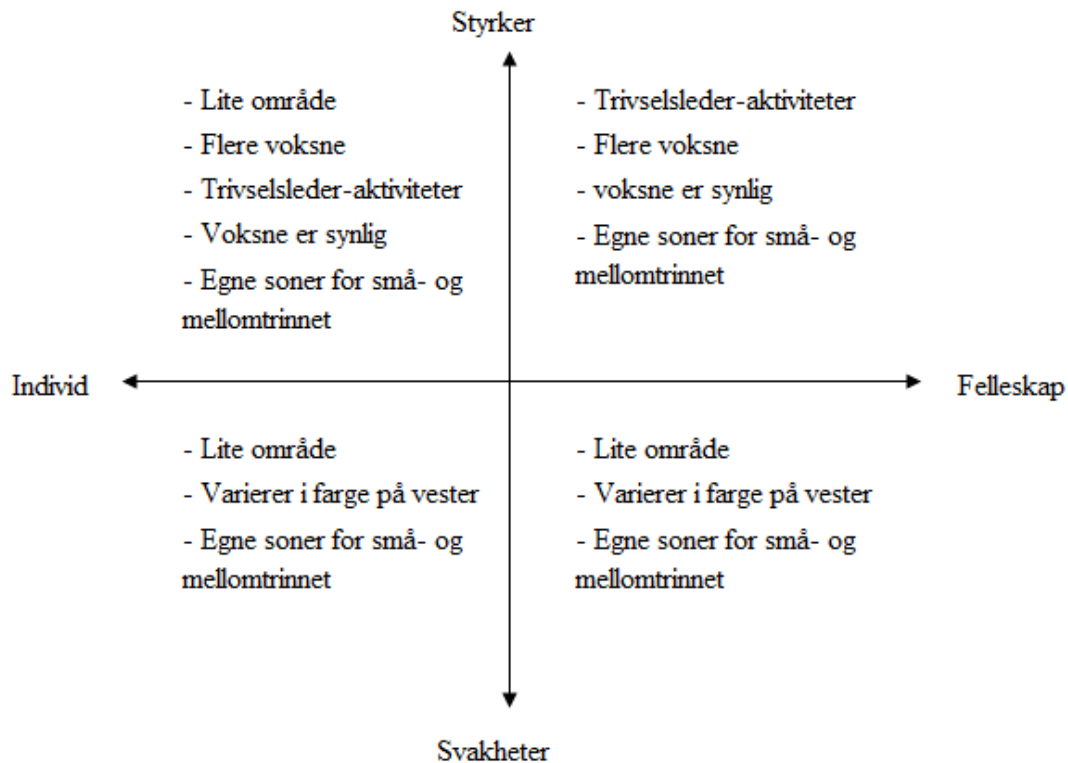
Vi noterte oss at det tok 6 minutter før den første voksne med vest kom ut til inspeksjon. Ved «vaktbytte» så var de voksne presise ut, og ingen gikk inn før de ble avløst. Det var kun 3

voksne ute, men også en del assistenter for enkeltelever. Det var kun lærerne med inspeksjon som hadde på seg vester. Det var ikke alle assistenter som hadde vester, men alle voksne med tilsynssvakt hadde det. Det varierte likevel i farger. Noen hadde oransje og noen hadde gul vest. Trivselslederne hadde også oransje vester, noe som gjorde det generelt vanskelig å få øye på hvor de voksne var. Skolen holdt på dette tidspunktet på å revidere handlingsplanen. Et av kriteriene i deres gamle handlingsplan sier at alle voksne med tilsyn, også personalet til SFO, skal bære vester som gjør de synlig i uteområdet. Dette kriteriet er delvis med i deres reviderte handlingsplan, men der sier de ingenting om at SFO-ansatte skal bære vester. De sier dog at alle som har tilsyn skal bære vester for å gjøre seg synlig. Småtrinnet og mellomtrinnet har ulike soner i uteområdet. Det var likevel mulighet for de eldre elevene å være på samme område som småtrinnet. Dette kan være på grunn av fadderordninger¹, og vi vil gå nærmere inn på dette i drøftingen. De voksne var delt inn til å ha tilsyn i ulike soner. De tre voksne som var ute, holdt seg til sine soner. Det var ingen voksen ute i de sonene mellomtrinnet holdt til. Den ene sonen var fotballbanen og skogen, og i dette områdene virket elevene inni sin egen lek. I de andre sonene var elevene veldig kontaktsøkende mot de voksne. De voksne i disse sonene var sammen med barna, og gikk aldri «alene». Det så ikke ut som lærerne oppfordret til annen aktivitet, men lot de «henge» på de voksne.

¹ Ifølge handlingsplanen til skole X er fadderordning en ordning som er organisert for å skape trygghet og trivsel blant elevene i skolen. Elevene skal bli kjent med hverandre og gjøre aktiviteter sammen.

Analyse av friminutt på Skole Y

Vi har laget en kryssmodell på bakgrunn av det vi observerte og sett på styrker og svakheter i forhold til inspeksjonsrutinene. Modellen tar for seg styrker og svakheter for både individet og felleskapet.



Modell 1: Egen illustrasjon av styrker og svakheter av observasjonsfunn ved skole Y.

På styrker for individet har vi valgt å startet med «lite uteområde». Et lite uteområdet gjør det lettere for lærere å holde oversikt og fange opp hendelser som skjer i friminuttet. Dette kan være en trygghetsfaktor for elevene, da de vet at en lærer aldri er langt unna. Vi har likevel valgt å plassere denne på svakheter for individ og på svakheter for felleskapet også. I et lite uteområdet kan det fort skje at elevene «går oppå hverandre», og da kan det lett oppstå konflikter. Når det ikke er god plass å bevege seg på vil det også være færre organiserte aktiviteter, og elever kan fort kjede seg. Olweus (1992) mener det kan være sammenheng mellom mobbing og kjedsomhet i skolen. Derfor valgte vi å plassere dette på svakheter også. Inspeksjonsplanen sier at det skal være 4 voksne ute å ha inspeksjon, og dette er absolutt en styrke for individet da det som nevnt kan være en trygghetsfaktor. Trivselsleder-aktiviteter er plassert på en styrke for både individ og fellesskap. Vi vil gå nærmere inn på hva trivselsleder-

programmet er senere i teksten. Selv om det kun var én trivselsleder-aktivitet var det mange elever som var med på denne. Alle fikk være med, og hvis noen kom og ville være med midt i en runde så fikk de lov. Dette kan være med på å forebygge uønsket atferd som kan gi en positiv virkning for felleskapet, fordi ingen blir holdt utenfor. På styrker for individ og felleskap har vi plassert «synlige voksne», men på grunn av varierte farger på inspeksjonsvestene som kan gjøre det vanskelige å skille mellom elever og lærere har vi valgt å plassere «varierte farger på vestene» på svakheter for individ og fellesskap. I og med at trivselslederne også hadde vester var det litt vanskelig å peke ut lærerne og derfor er dette punktet plassert under svakheter. Som nevnt innledningsvis gir et lite uteområde mulighet for et godt overblikk for lærerne, og i og med at de har på seg vester og er synlig kan det bidra til økt trygghet blant elevene. Som det eneste punktet som er plassert på alle fire områder, har vi plassert «egne soner for små- og mellomtrinnet». Dette har vi valgt å sette både som positivt og negativt for individ og felleskap fordi det kan virke forebyggende, så vel som splittende. Det er ofte at elever som blir mobbet blir mobbet av eldre elever (Olweus, 1992). Å ha egne soner kan derfor virke forebyggende. Det å ha egne soner kan også være med å dele skolen i to, istedenfor å skape en felles tilhørighet. Vi vil gå nærmere inn på dette senere i kapittelet.

3.1.2 Skole X

Kriteriene for tilsyn for denne skolen er som følger:

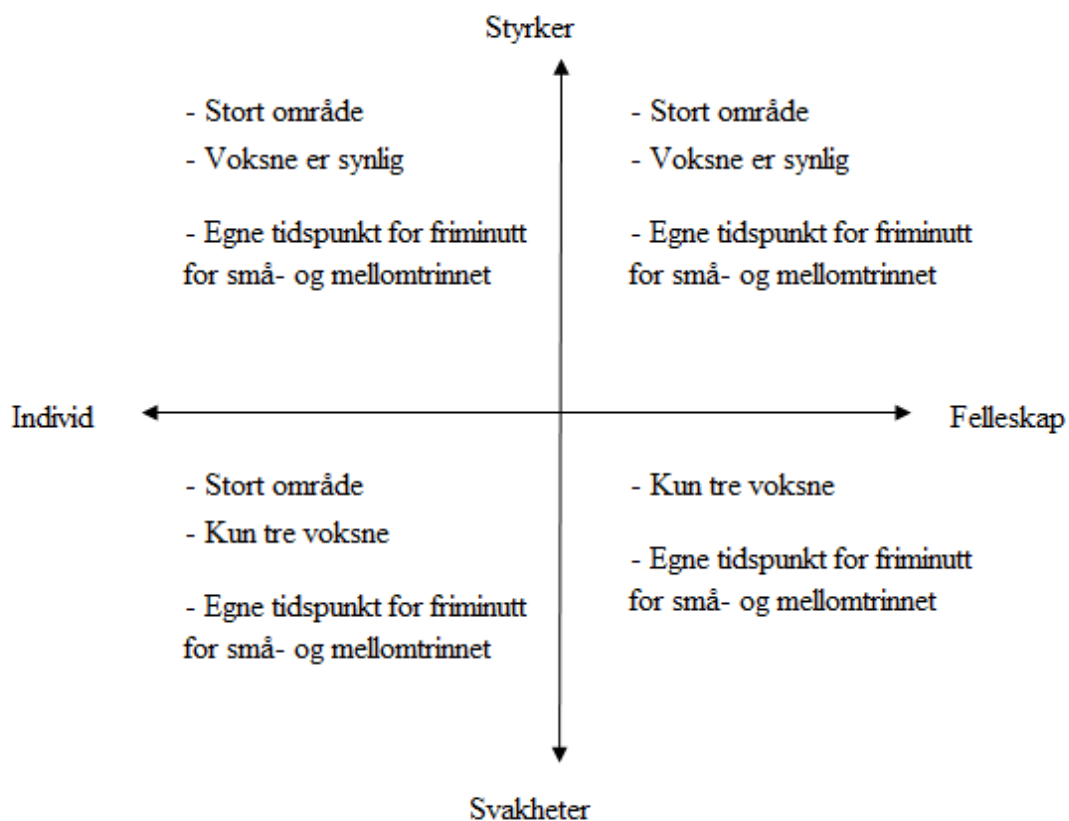
- Det skal alltid skal være minimum 3 voksne ute
- Alle med tilsyn skal bruke vester, også SFO-personalet
- Friminutt for små- og mellomtrinn er på ulik tidspunkt
- Voksne skal være presis ut

Den første voksne som kom ut var presis. De neste to kom omtrent 5 minutter for sent ut. Alle tre voksne hadde gule vester med navnet sitt på. Det var to assistenter ute, men disse hadde ikke vester på. Disse hadde ansvaret for enkeltelever. Denne skolen hadde ikke ulike soner for små- og mellomtrinnet, men de hadde ulike tidspunkter for friminutt. I dette friminuttet var det kun mellomtrinnet som var ute. I likhet med skole Y var de voksne spredt rundt i noe som kan virke som ulike soner. En hadde tilsyn ved fotballbanene, en var like ved inngangspartiet og en gikk litt rundt omkring. Alle voksne involverte seg med barna, og når «lekeslåssingen» kunne virke å ha gått litt for langt var de kjapt på plass for å forebygge eventuelle eskaleringer. Det var

ingen trivselsleder-aktiviteter i dette friminuttet, men tross det var det mange ulike aktiviteter. Begge fotballbanene var fylt opp, noen lekte «boksen går», noen var på lekeklassen, mens andre lekeslåss eller hang rundt de voksne. Skolen har et veldig stort uteområdet, og elevene hadde god plass og bevege seg på.

Analyse av friminutt på Skole X

Som vi gjorde i drøftingsdelen for skole Y har vi også for skole X valgt å benytte en kryssmodell. På lik linje med skole Y har vi sett på styrker og svakheter i forhold til inspeksjonsrutinene, og tar for oss styrker og svakheter for både individet og felleskapet.



Modell 2: Egen illustrasjon av styrker og svakheter av observasjonsfunn ved skole X.

Som en se kan av modellen over har vi valgt å sette «egne tidspunkt for friminutt for små- og mellomtrinnet» som en styrke og svakhet for både individ og fellesskap. Som nevnt over kan det være positivt for noen at små- og mellomtrinn er separert da elever som blir mobbet ofte

blir mobbet av eldre elever (Olweus, 1992). Samtidig vet vi at mange på småtrinnet med eldre søsken finner en form for trygghet i deres nærvær. For fellesskapet har vi valgt å sette det både som en styrke og som en svakhet, fordi det kan bidra med å splitte skolen i to istedenfor en felles «tilhørighet». Stort uteområde har vi valgt å plassere på styrker og svakheter for individ, og styrker for fellesskapet. Et stort uteområdet gjør at elevene ikke «går oppå hverandre», men har plass til varierte leker og aktiviteter. Dette kan bidra til forebygging, da konflikter kan unngås på grunn av at det er stor nok plass til alle: «Gode uteområder reduserer omfanget av vold, mobbing og uro blant elevene og stimulerer til trivsel, motivasjon og læring» (Thorén, 2003:11). Elevene har god plass til flere aktiviteter samtidig, og det gir rom til at enkeltelever kan velge hvor og hvem de skal være med. At individet får denne muligheten vil kunne få ringvirkning for fellesskapet på en positiv måte, da alle elevene blir mer fornøyde. Vi har også plassert «stort uteområde» som en svakhet for individet, og denne henger sammen med punktet om «kun tre voksne». I et såpass stort uteområdet som denne skolen har er det en fare for at lærerne ikke klarer å fange opp elever som ikke har noen å være sammen med eller elever som blir utsatt for mobbing. Vi har plassert «kun tre voksne» under svakheter for fellesskapet også, da voksne vil ha vansker med å «kontrollere» hva som skjer i et så stort uteområde. En elev kan derfor lettere mobbe, da dette ikke fanges lett opp av de voksne. Den siste styrken som vi har valgt å plassere både på individ og fellesskap er «synlige voksne». Alle voksne hadde på seg gule vester som gjorde at de var lett å se, og alle hadde vester med navnet sitt på. Dette kan bidra med at elevene lettere tør å oppsøke de voksne da navnet deres også er lett synlig. Elevene vil kanskje føle en større trygghet, da de kan rette seg til noen med navn og ikke «du». At lærerne er synlig er en forebyggende faktor, da mobbere kanskje velger å ikke gjennomføre en handling når voksne er «like ved».

3.1.3 Oppsummering

Det var ikke store ulikheter på hvordan skolene organiserte friminutt og inspeksjon. Begge skolene hadde synlige voksne ute som hadde på seg vester. På begge skolene var de flere assistentene som hadde ansvaret for enkeltelever som ikke brukte vester ute. Fra egne erfaringer som assistent for enkeltelev var dette et tema for diskusjon. Rektor mente at alle, uavhengig av om en var assistent for enkeltelev eller oppsatt på inspeksjonsplanen skulle bære vester. Dette fordi rektor mente at det kunne virke forebyggende og kanskje kunne skape større trygghet ved at elevene så mange gule vester. På begge skolene var alle de voksne engasjert i elevene og sosialiserte seg sammen med dem. Begge skolene har trivselsledere, men på skole X var det

ingen aktivitet i friminuttet vi observerte. I deres handlingsplan står det at det skal være trivselsleder-aktiviteter i enkelte friminutt og dager. Det var to faktorer vi opplevde som mest relevante å nevne i forhold til ulikheter. Disse ulikhetene er størrelsen på uteområdet og ulike tidspunkter for friminutt for små- og mellomtrinnet. Som nevnt tidligere gir et stort uteområdet rom for varierte aktiviteter samtidig, og elevene slipper å «gå oppå hverandre». Den siste ulikheten som er vi har valgt å trekke frem er organisering av ulike tidspunkter for små- og mellomtrinnet. Skole Y har ulike soner, mens skole X har ulike tidspunkter.

3.1.4 Drøfting

Alle skolene er pliktige å ha lokale handlingsplaner for mobbing, og skolegården er en arena hvor det skjer en sosialisering som ikke er organisert av voksne. Begge skolene vi har samarbeidet med har klare retningslinjer og kriterier om tilsyn i sine handlingsplaner for mobbing. Det er viktig at disse retningslinjene følges, da barn tilbringer mye tid i skolegården. Av elevenes totale oppholdstid i grunnskolen er om lag 2000 timer av egenorganisert tid, altså det vi kaller friminutt (Thorén, 2003). Denne tiden er altså utenfor voksnes kontrollområde, men skal samtidig være innenfor de rammer voksne har satt.

En av kriteriene som er felles for begge skolene er at de som har tilsyn skal være presis ut. På den ene skolen var den første læreren med inspeksjon ute først 6 minutter etter friminuttets start. Som vi skrev innledningsvis i dette kapitlet kan lærere ofte bli forsinket til inspeksjon på grunn av situasjoner som oppstår i garderoben. Om en ser på hva Roland (2014) sier om forutsigbarhet og gode rutiner for forebygging av mobbing er dette et viktig argument. En kan likevel ikke entydig si at dette alltid skal følges. Om læreren var forsinket ut på grunn av at det hadde oppstått en situasjon i garderoben som fort kunne eskalert og konsekvensene kunne blitt alvorlige, tok læreren riktig valg. Begge skolene hadde også som et av tilsynskriteriene at voksne med inspeksjon skulle ha på seg vester. Roland (2014) mener det å bære vester er et virkemiddel i å forebygge mobbing fordi lærerne vil da være synlig for elevene. Dette er et tiltak som er enkelt å iverksette, men som likevel er veldig effektivt. Elever som føler seg utrygg eller blir utsatt for mobbing vil lett kunne se hvor de voksne er og de kan holde seg i nærheten. Det vil også kunne avverge at noen mobber, fordi de ser at det er flere voksne i nærheten.

Et annet tilsynskriterie er å separere små- og mellomtrinnet. Dette kriteriet hadde skolene organisert på ulike måter. På Skole Y hadde små- og mellomtrinnet egne soner de oppholdt seg

i, mens på Skole X hadde de friminutt til forskjellige tider. Som forebyggende tiltak kan dette ha positiv virkning, fordi elever som blir mobbet ofte blir mobbet av eldre elever (Olweus, 1992). Samtidig vet vi at det kan være mange elever på småtrinnet som har eldre søsken på mellomtrinnet. Søsken finner en form for trygghet i hverandres nærvær, fordi søsken passer på hverandre og hjelper hverandre. Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG) sin argumentasjon for at barn har rett til å gå på samme skole som søsken er at det kan avverge mobbing og øke motivasjon til læring (FUG, 2014). Det er derfor ikke uproblematisk å si at det riktige valget er å splitte små- og mellomtrinnet til egne soner eller tidspunkter. En blir nødt å stille seg spørsmål om dette, og finne strategisk gode løsninger. Noen elever vil nok kunne finne på å forlate sonene sine for å oppsøke søsken, eller kanskje en fadder eller et fadderbarn. På skole Y så vi flere eldre elever som oppholdt seg i småtrinnets oppholdssone. Disse elevene var rask med å oppsøke oss, og var ivrige etter å prate med oss. Det kan være at disse elevene var elever med behov for voksenkontakt, og da det ikke var en voksen i deres sone forflyttet de seg til en sone der det oppholdt seg voksne. Vi så at disse elevene også var sammen med de yngre elevene, så det kan være at de var der for å være sammen med småsøsken eller fadderbarn. Disse elevene oppsøkte også de voksne med inspeksjon, og det virket som de eldre elevene fikk lov å oppholde seg der. Denne skolen har kanskje primært delt inn små- og mellomtrinnet i ulike soner, men elevene får likevel lov å benytte seg av hele området.

Et annet forebyggende tiltak som begge skolene benytter er Trivselsprogrammet kalt trivselsleder. Dette er ikke et antimobbeprogram, men et program som skal øke trivsel og fysisk aktivitet. Trivselsprogrammets mål er å gi økt og variert aktivitet i friminuttene, bygge vennskap, hindre konflikter og gi inkluderende, vennlige og respektfulle elever (Trivselsleder, u.d.). Selv om det ikke må forveksles med et antimobbeprogram, er målet at programmet i kombinasjon med handlingsplaner og/eller programmer mot mobbing skal bidra til å redusere mobbing. Trivselsprogrammet går ut på at elever på 4. - 7. trinn holder nominasjonsvalg av trivselsleder to ganger i året. Valget er anonymt, og klassen nominerer de elevene de mener er vennlige og respektfulle mot andre og som aldri mobber. Her har læreren en viktig rolle. Resultatene skal nemlig aldri presenteres for elevene, og læreren har rett til å overstyre elevenes nominasjoner hvis læreren mener de nominerte er involvert i mobbing eller utfrysing. De elevene som blir valgt til trivselsledere, velges for et halvt år av gangen. I regi av trivselsprogrammet får så trivselslederne opplæring i leke- og aktivitetskurs. På kursene gjennomgår et variert utvalg av leker og aktiviteter, og trivselslederne får tips om hvordan de

skal lede aktivitetene. De får også delta på et foredrag om det å være inkluderende, vennlige og respektfull (Trivselsleder, u.d.). Hvordan skolene drifter selve trivselsprogrammet kan variere. På Skole X jobber trivselslederne to faste dager i uken, enten tirsdag og torsdag eller mandag og onsdag. Trivselsprogrammet viser til studier om at en skolegård med rom for positive aktiviteter et sentralt element for å redusere mobbing (Trivselsleder, u.d.). Programmet viser også til forskning om at det kan være sammenheng mellom mobbing og kjedsomhet i skolen. Det at skolene har valgt å ta i bruk et slikt program ser vi på som veldig positivt fordi skolene er pro-aktive og tenker forebyggende, da mesteparten av mobbing foregår i og til/fra pauser (Roland, 2014). Det er likevel viktig at programmet driftes slik det er ment at det skal. Her vil nominasjonsprosessen være særdeles viktig, og læreren har en viktig rolle i og ikke la «feile» elever blir valgt og holde valget anonymt. Programmet gir også rom for at elever som kanskje ikke gjør så mye ut av seg eller er de mest sosiale skal få mulighet til «å blomstre». Med det mener vi at det ofte er disse elevene som er de som er mest vennlig og respektfull, og kanskje ikke de som er mest populær og som får flest nominasjoner. Det vil derfor være viktig at læreren er kritisk i sine valg, og vurdere hvem som faktisk oppfyller kriteriene for å være trivselsleder.

Oppsummering

Som det fremgår av analysen har begge skolene gode rutiner og tiltak for forebygging av mobbing, gjennom sine tilsynskriterier og gjennom trivselsprogrammet. Skolene viser at de er pro-aktive og tenker forebyggende ved å iverksette nevnte rutiner. I en uforutsigbar hverdag er det viktig at disse elementene forblir forutsigbar, og så lenge skolene fortsetter å jobbe på den måten de gjør kan det kunne ha god effekt på både trivsel og mobbing.

3.2 Elevenes kjennskap til Zero

Som nevnt i metodekapittelet identifiserer skole Y seg fortsatt som en Zero-skole. Vi ønsket derfor å finne svar på om prinsippet om konsistens ble fulgt. Alle parter skal være involvert og ha kunnskap om Zero-programmets hovedprinsipp, som er å ha nulltoleranse for mobbing. Vi gjennomførte derfor et uformelt intervju med elever i et friminutt. Da barn ofte kan føle seg ukomfortable i slike situasjoner i samtale med voksne de ikke har relasjoner til valgte vi å legge intervjuet til i en uformell kontekst som er «elevenes tid». Vi ville at elevene som følte seg trygge på å tilnærme seg oss skulle få lov til det, og vi ville ikke at elevene skulle føle seg presset til å svare. Vi valgte å ha et uformelt, strukturert intervju med fastsatte spørsmål, men

gjennomførte det i samtaleform i et friminutt. Spørsmålene vi hadde fastsatt på forhånd var som nevnt følgende tre spørsmål:

Har du hørt om Zero-skole?

Er dere en Zero-skole?

Hva betyr det å være en Zero-skole?

Vi spurte ni elever fra ulike klassetrinn. De yngste elevene visste ikke hva en Zero-skole var, og naturlig nok ble derfor ikke de siste spørsmålene stilt. Av de elevene som kunne svare på hva en Zero-skole er, var den yngste en elev i 4. klasse, og de resterende elevene gikk i 7. klasse. Alle disse elevene kunne fortelle oss at de gikk på en Zero-skole og at det betydde at de ikke skulle mobbe. Vi spurte elever som oppsøkte oss selv, men valgte også å oppsøke elever selv. Vi opplevde at disse elevene ikke kunne svare på våre spørsmål. Det trenger likevel ikke å bety at de ikke vet hva en Zero-skole er, men at det kan være elever som trenger kjente voksne for å svare på spørsmål. Det kan være, og som nok er ganske sannsynlig, at elevene har jobbet masse med temaet mobbing, men ikke har fått med seg at de er Zero-skole.

Elevene oppsøkte oss som regel to eller flere, noe som gir de større trygghet til å både oppsøke oss samt svare på spørsmålene. Men det kan være vi burde ha snakket med en og en om gangen for å få en tydeligere oversikt over hvem som faktisk kunne eller ikke kunne svare på spørsmål. Det kan være at noen elever egentlig ikke visste svaret, men hadde overhørt svarene andre elever ga. Det kan derfor være vi hadde fått forskjellige svar om vi hadde splittet de opp, og snakket med de individuelt. Vi gjorde likevel en vurdering på forhånd og bestemte at siden elevvariasjonen i forhold til trygghet rundt «ukjente» voksne er så stor ville vi tillate at de kom gruppevis. Vi valgte derfor å heller øke antall elever vi spurte.

Vi syntes et interessant funn var at det kun var de eldste elevene som kunne svare på våre spørsmål, og det kan ha sammenheng med at dette var elever som oppsøkte oss på eget initiativ. Det kan også ha sammenheng med at Zero var mer tilstede og ble arbeidet mer aktivt med da disse elevene begynte på skolen. Selv om skolen fortsatt identifiserer seg som en Zero-skole blir det ikke lenger gitt opplæring i hva det vil si å være en Zero-skole, men et annet skoleprosjekt har fått den plassen.

3.3 Elevundersøkelsen

I dette delkapittelet vil vi presentere resultater fra elevundersøkelsene for skolene i utvalgte kategorier, og sammenligne resultatene for skolene. Underkapittelet starter med en kort introduksjon i hva elevundersøkelsen bygger på, hvilke spørsmål og svaralternativer elevene får og hvordan verdiskalaen for resultatene rangeres. Vi vil legge frem resultatene for en skole om gangen, og resultatene for hver kategori vil bli presentert i søylediagram.

Elevundersøkelsen er utviklet av utdanningsdirektoratet i samarbeid med elev- og lærerorganisasjoner, KS, FUG og ulike fagmiljøer. Undersøkelsen er en årlig nettbasert undersøkelse om elevenes læringsmiljø. Jf kap. 9a i Opplæringsloven har alle elever i grunnskolen og videregående skole rett til et godt fysisk og psykososialt læringsmiljø som fremmer helse, trivsel og læring (Utdanningsdirektoratet, 2014).

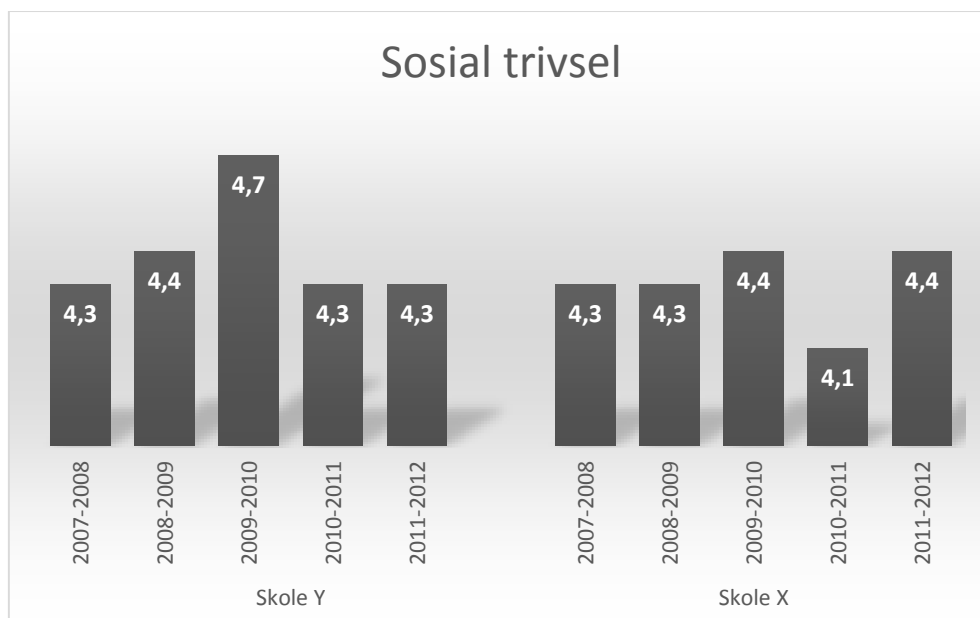
De beregnede indeksene for Læringsmiljø baserer seg på de obligatoriske spørsmålene i Elevundersøkelsen på 7., 10. og 11. trinn. Da våre samarbeidsskoler begge er 1-7-skoler har vi kun sett på resultater for 7. Trinn. Elevundersøkelsen ble revidert ved årsskiftet 2006/2007 og i 2013, og resultatene fra 2007-2012 kan derfor ikke sammenlignes med resultatene fra skoleåret 2006/2007 og tidligere eller 2013/2014 og seinere (Utdanningsdirektoratet, 2014). For å kunne sammenligne skolene og år opp mot hverandre har vi derfor kun sett på resultatene fra 2007-2012 i denne oppgaven. Dette vil også være resultater som er mest relevant for vår undersøkelse, da Zero-programmet ble implementert noen år i forkant av skoleåret 2006/2007. Det vi har sett på i elevundersøkelsen er elevenes opplevelse av sosial trivsel, trivsel med lærerne og utbredelse av mobbing på skolen. Resultatene blir rangert på en skala fra 1-5, hvor 1 er lav verdi og 5 er høy verdi. Høy verdi betyr positivt resultat for alle indeksene unntatt mobbing. Når det gjelder mobbing, betyr lav verdi liten forekomst av mobbing. Resultatene for mobbing er beregnet ut fra hvor mange som opplever at de blir mobbet og hvor ofte de blir mobbet. Verdien gir ikke antall elever som i snitt mobbes. En og samme verdi kan enten indikere at mange krysser av at de mobbes sjelden eller at færre krysser av at de mobbes hyppig.

I de kategoriene vi har valgt å se på blir elevene stilt følgende spørsmål:

Kategori	Spørsmål	Svaralternativ
Sosial trivsel	1. Trives du godt på skolen?	Trives svært godt – Trives godt - Trives litt – Trives ikke noe særlig – Trives ikke i det hele tatt.
	2. Trives du sammen med elevene i gruppa/klassen din?	
	3. Trives du i friminuttene/fritimene?	
Trivsel med lærerne	1. Trives du sammen med lærerne dine?	I alle eller de fleste fag – I mange fag – I noen fag – I svært få fag – Ikke i noen fag
	2. Har du lærere som gir deg lyst til å jobbe med fagene?	
	1. Er lærerne dine hyggelige mot deg?	Svært ofte eller alltid – Ofte – Av og til – Sjelden – Aldri
Mobbing	1. Er du blitt mobbet på skolen de siste månedene?	Ikke i det hele tatt – En sjelden gang - 2 eller 3 ganger i månedens - Omtrent 1 gang i uken - Flere ganger i uken

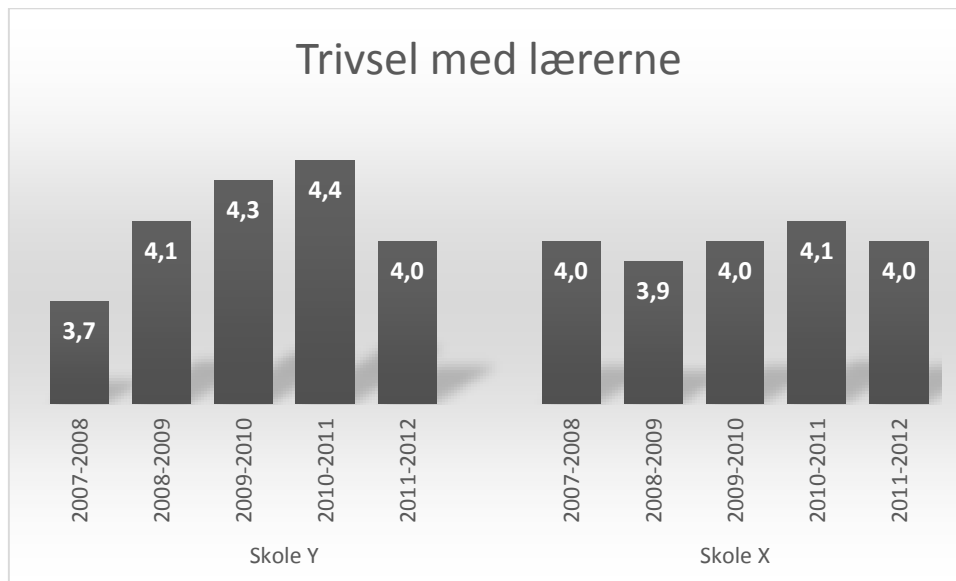
3.3.1 Resultater for elevundersøkelsen for Skole X og skole Y

Sosial trivsel



Som beskrevet innledningsvis i dette kapittelet er høy verdi positivt resultat for denne kategorien. Skole Y viser jevnt over høy verdi på sosial trivsel på alle årene, og det er kun skoleåret 2009-2010 som skiller seg noe ut med en verdi på 4,7. I intervjuet med rektor ved Skole Y, som vi vil gå nærmere inn på senere i oppgaven, fortalte hun om implementering av et nytt skoleprosjekt kalt Navigare, og etter nærmere undersøkelser fant vi ut at dette prosjektet startet i 2008. Navigare-prosjektet har blant annet en egen læreplan i sosial kompetanse. Det kan være kolen har hatt et lite hopp på den sosiale trivselen etter denne innføringen, da prosjektet nettopp har elevmiljø i fokus. Skole X viser også liten variasjon i sosial trivsel, og har jevnt over høy sosial trivsel. De har en liten nedgang i 2010-2011, men året etter er de tilbake der de lå 2009-2010. Tallene fra denne elevundersøkelsen kan ses i tråd med de svarene vi har fått i intervjuene våre. Begge skolene vi samarbeidet med fortalte om en rekke tiltak de gjorde for å sikre at elevene skal oppleve skolen som et trygt og sosialt sted å være. De høye resultatene viser at den jobben skolen har gjort har fungert godt.

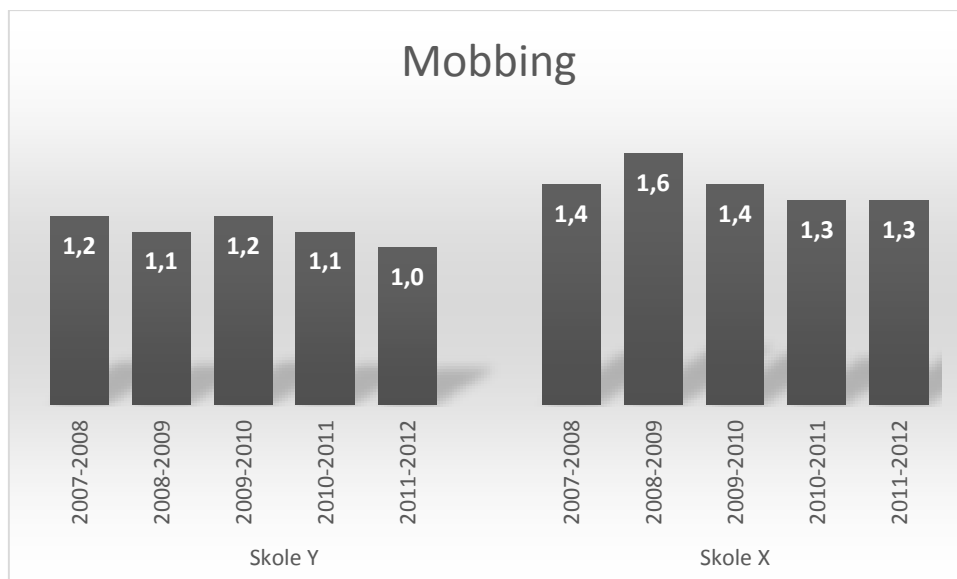
Trivsel med lærerne



Trivsel med lærerne ble målt med lavest verdi i skoleåret 2007-2008 for skole Y. De hadde likevel en poengscore på 3,7 som tilsvarer positiv trivsel på 74 %. Likt som på sosial trivsel ser vi en økning på de to første årene etter skolens innføring av læreplan i sosial kompetanse. Når vi ser i skolens handlingsplan mot mobbing finner vi tydelig spor av at dette er en skole som fokusere mye på relasjoner blant elever og lærer. Relasjonskompetansen til lærerne kan være et direkte resultat på de høye resultatene de har fått i disse elevundersøkelsene. I skoleåret 2011-2012 ser vi allikevel liten nedgang. Selv om det er en nedgang er det viktig å understreke at resultatene likevel er veldig gode. Vi har reflektert litt over hvorfor det kom en liten nedgang i resultatene. Ut ifra teorien om implementering av antimobbeprogram og andre tiltak skolene som sette i gang ved skolene, sitter vi igjen med et inntrykk av at når implementeringstiden er over så går resultatene tilbake til det «normale». Dette kan det være mange grunner til, for eksempel at det kommer inn nye lærere og en ny ledelse ved skolen som ikke er like dedikert til de rutiner som har satt. Hvorfor det var en nedgang ved skole Y kan vi ikke med sikkerhet si, men vi kan spekulere i om det ikke ble et like stort fokus på Navigare-prosjektet etter implementeringstiden eller for eksempel at et nytt skoleprosjekt fikk større fokus i denne periode. Skole X viser relativt likt resultat som i kategorien for sosial trivsel. Resultater for trivselen med lærerne på skolen er jevnt over positivt. Den laveste verdien er 3,9, mot høyeste på 4,1. I likhet med Skole Y har også Skole X i sin handlingsplan mot mobbing klare kriterier som sier noe om hvordan det er forventet at en lærer skal forholde seg til elevene. Vi har tatt

med et av punktene fra deres handlingsplan som vi som lærerstudenter har sett viktigheten av når vi har vært ute i skolen, «Lærer har empati, viser respekt og omsorg og tar eleven på alvor». Dette er utgangspunkt for gode relasjoner med elevene, og vil tolke resultatene til Skole X som at de har klart å få gode relasjoner til sine egne elever. Alt i alt kan vi konkludere at begge skolene har fått veldig gode resultater med tanke på at verdiskalaen er fra 1 til 5.

Mobbing



I denne kategorien ville en høy verdi vise et negativt resultat, og derav høy forekomst av mobbing. Vi ser her at skole Y jevnt over har lav verdi, noe som tilsier positivt resultat i kategorien mobbing. Ifølge Utdanningsdirektoratet (2014) tyder et gjennomsnitt ned mot verdien 1 på lite mobbing i skolen, og en kan derfor ikke sammenligne eller omregne disse tallene til prosent. Noe vi merket oss her at mobbetallene faktisk gikk litt opp første året etter innføring av Navigare-prosjektet. Det kan ha sammenheng med at elevene har hatt et større fokus på sosial kompetanse, og hadde kanskje en lavere terskel når det kom til å akseptere dårlig oppførsel. Variasjonen på disse årene er likevel såpass minimal, at det ikke vil være mulig å si at noe har fungert eller ikke. Skole X har også et gjennomsnitt ned mot verdien 1, som ifølge Utdanningsdirektoratet tyder på lite mobbing. Disse resultatene kan de derfor si seg fornøyd med. Vi ser også at mobbetallene var høyest i årene 2008-2009, men at de etter det har gått ned.

Oppsummering

Av søylediagrammene presentert over ser vi at det er ingen markante forskjeller på skolene på sosial trivsel og trivsel med lærerne. Begge skolene har gode resultater på disse kategoriene, og ligger relativt likt i denne tidsperioden. Den største forskjellen på skolene finner vi i tallene for kategorien mobbing. Skole X har en verdi på 1,6 i skoleåret 2008-2009, sammenlignet har skole Y en verdi på 1,1 samme året. Det er ikke uproblematisk å sammenligne disse skolene opp mot hverandre, da både størrelsene på skolene er ulik og likeså vår kunnskap om skolenes satningsområder. Som vi allerede har nevnt merket vi oss at Skole Y gikk noe opp på mobbetallene året etter de innførte et nytt skoleprosjekt med fokus på sosial kompetanse. Elevundersøkelsen i seg selv sier ikke så mye om kvaliteten på skolens arbeid med mobbing, men den kan fungere som et verktøy for skolens analyse knyttet til hvordan de arbeider mot mobbing.

Hvordan ser så mobbestatistikken ut i dag? Selv om vi ikke kan sammenligne disse tallene opp mot tidligere år har vi likevel valgt å se på elevundersøkelsen for perioden 2014-2015 for å se hvordan skolene ligger an 10 år etter implementeringen av Zero-programmet. Likt som elevundersøkelsen vi har gjennomgått over har også denne en verdiskala fra 1-5, hvor 1 er lav verdi og 5 er høy verdi. Høy verdi betyr også her positivt resultatene på alle kategorier, eksklusiv mobbing. I tallene for mobbing tyder et gjennomsnitt ned mot verdien 1 på lite mobbing i skolen.

På tallene for mobbing for perioden 2014-2015 ligger begge skolene på et gjennomsnitt med verdien 1,1, noe som ifølge Utdanningsdirektoratet tyder på lite mobbing. Begge skolene jobber forebyggende med flere ulike tiltak, og har klare handlingsplaner. Implementeringen av antimobbeprogram kan derfor ses på som et kompetansetiltak, da Zero vektlegger at et av resultatene av kompetansetiltaket er at skolene skal utvikle klare handlingsplaner. Det er en del av det konkrete arbeidet underveis i implementeringen.

3.4 Forebyggende tiltak fra Zero som er ivaretatt og nye tiltak som er iverksatt

Vi vi starte dette underkapittelet med en kort presentasjon av skolene før vi går dypere inn på de ulike grunnprinsippene til Zero og hvordan skolene forholder seg til disse. Vi har tillegg valgt å ta med hvorfor skolene i dag ikke er «rene» Zero-skoler og hvordan de jobber for å forebygge digital mobbing. Vi vil tilslutt drøfte disse funnen opp mot relevant teori, før vi avslutningsvis har en oppsummering av de viktigste funnene fra intervjuene.

3.4.1 Skole og informanter

Skole X

På Skole X er informanten vår inspektør ved skolen. Rektor var ikke tilgjengelig. Vi har valgt å gi informanten pseudonymet «Kåre». Inspektør hadde ikke jobbet lenge ved skolen, og var derfor ikke kjent med hvordan skolen jobbet med Zero tidligere, eller hvorfor de har valgt å gå bort i fra det. Våre spørsmål ble derfor rettet mot hvordan skolen jobber med forebygging av mobbing i dag, og se etter spor av Zero. Kåre forteller oss at Skole X i dag er en Zero-inspirert skole, det vil si at de har tatt med seg noen av tiltakene fra den opprinnelige Zero-planen inn i deres nye handlingsplan mot mobbing. Da vi likevel var nysgjerrig på hvorfor skolen har valgt å gå bort i fra Zero sendte vi forespørsel til rektor på mail, hvor vi spurte om rektor kunne svare på dette spørsmålet. Svarene vi fikk fra rektor blir tatt med i denne analysen og vi har valgt å gi rektor navnet «Gøril».

Skole Y

Ved skole Y intervjuet vi rektor, som har vært ansatt på denne skolen i 8 år. Hun var ikke rektor på det tidspunktet skolen implementerte Zero-programmet, men ble ansatt like etter. Hun valgte å beholde Zero-programmet, og denne skolen identifiserer seg fortsatt som en Zero-skole. For å sikre informantens anonymitet har vi valgt å gi denne rektoren navnet «Lillian».

3.4.2 Zeros grunnprinsipper

Nulltoleranse

Dette er det første grunnprinsippet til Zero. Det legger vekt på at det skal være en nulltoleranse til mobbing. Ansatte ved skolene skal sette et klart skille mellom godartet erting og mobbing. Ingen form for mobbing skal tolereres.

Skole X og Skole Y

I vårt intervju av informantene spurte vi ikke konkret om dette grunnprinsippet, men skoler som har valgt å følge Zero-programmet har sagt seg enig i dette prinsippet. Skolene skal ikke tolerere noen form for mobbing. De tiltakene skolene har for å forebygge vil være med på å vise at det er en nulltoleranse. De forebyggende tiltakene vil bli presentert under de andre grunnprinsippene i dette kapitlet.

Autorative voksne

Som nevnt tidligere er det stort fokus på autorative voksne i Zero-programmet. Det vil si at det skal være voksne som viser respekt til elever men samtidig forventer den samme respekten tilbake. Elevene skal føle seg trygge ved skolen og de skal føle at de har voksne der som er der for dem både når det kommer til skolearbeid, men også hvis det skulle forekomme ulike vanskelige situasjoner. I forhold til dette grunnprinsippet skal i tillegg de voksne sette klare grenser for hvilke regler det er ved skolen og det er viktig at alle voksne overholder de samme reglene på lik måte.

Skole X

Da vi intervjuet Kåre poengterte han at de viktigste faktorene for å forebygge mobbing er god klasseledelse, struktur, gode rutiner og tydelige regler. Han forteller at skolen jobber hele tiden med å ha en form for holdningsskapende arbeid, der de ansatte jobber sammen for å skape gode holdninger innad i skolen. Han sier videre at for å få gode holdninger ved skolen må det arbeides med dette kontinuerlig og det må ligge i bunnen for all virksomhet ved skolen.

Ifølge Kåre jobber skolen bevisst med å få alle lærerne med i planleggingen av nye regler og rutiner ved skolen. De vil at lærerne skal ha en stor rolle i planleggingen fordi ledelsen mener det kan bidra til at lærerne får et større «eierforhold» til de regler og rutiner som blir vedtatt ved skolen. Lærerne har derfor mulighet å komme med innspill og på den måten være med å påvirke nye rutiner ved skolen. Kåre viser til et eksempel; han sier at han vet det forgår mobbing og uønsket oppførsel ved skole X. Han forteller at skolen har noe «risikoområder» der det er vanskelig for lærerne å ha full oversikt over hva som foregår. Som en del av det forebyggende arbeidet har skolen derfor laget en ny inspeksjonsplan for å sikre det psykososiale miljøet for elevene i utetiden. Denne planen er laget på bakgrunn av at lærerne ved skolen ikke var fornøyd

med dagens inspeksjonsrutiner. Kåre forteller at lærerne var med i prosessen med å lage den reviderte inspeksjonsplanen. De ble sammen enig om hvilke regler som skulle gjelde i de ulike risikoområdene. Slik vi tolker Kåre sitt bilde av skolen ut fra dette grunnprinsippet har denne skolen fokus på gode holdninger, gode rutiner og en felles forståelse av rutiner og regler.

Skole Y

Lillian poengterer også viktigheten med god klasseledelsen og et godt læringsmiljø. Hun mener at klasseledelse er helt avgjørende for at Zero-programmet skal ha virkning ved skolen. Det er derfor satt av tid til bearbeiding og refleksjon i løpet av både fellestid og team-tid. For å holde fokuset blir klasseledelse et av temaene på fagdagene ved starten av skoleåret. Hun sier videre at hun har mye fokus på de nyutdannede og usikre lærerne fordi det er alfa og omega at alle er autoritative lærere, slik at de kan holde seg på det forebyggende nivået når det kommer til mobbing.

Sammendrag

Slik vi tolker de svarene vi har fått har begge skolene stort fokus på autoritative lærere. De ser viktighetene med å ha lærere som er med i planlegging av rutiner og regler, slik at de får et større eierforhold til de regler som blir fastsatt ved skolene.

Konsistens

I forhold til konsistens sier lærerveiledningen til Zero-programmet (2003) at en skole vil oppnå bedre resultater når arbeidet mot mobbing er konsistent og samtidig vevd inn i skolens vanlige virksomhet. Det legges blant annet vekt på samtaler med elever og foresatte om mobbing og det forebyggende arbeidet. Elevundersøkelser kommer også under dette grunnprinsippet. Zero mener at ved å ha slike undersøkelser viser det en konsistens mellom tiltak på klassenivå og på skolenivå, og det forsterker virkningen av arbeidet. Tiltakene som blir gjort i skolegården kommer også under dette prinsippet. Disse kan bidra til å skape trivsel og trygghet for elevene.

Skole X

I forhold til dette prinsippet kan Kåre fortelle at Foreldrerådets arbeidsutvalg (FAU) ved skolen er aktiv og engasjert i arbeidet som blir gjort ved skolen. Skolen har nettopp laget en ny revidert

inspeksjonsplan, og denne har vært opp i FAU slik at foreldrene har hatt mulighet å komme med forslag til endringer og innspill. Kåre mener at dette er viktig fordi det vil da være en felles forståelse av regler og rutiner ved skolen. Det vil også være enklere for elever å forholde seg til reglene når de ser at alle de voksne overholder de samme reglene. Skolen har tidligere organisert temamøter for foreldrene der temaet har vært mobbing. Kåre mener at skolen involvere de foresatte og FAU på de arenaen der det er mulig og dette er en del av det forebyggende arbeidet. Ifølge rektor blir det i tillegg gjennomført samtaler med hver enkelt elev der blant annet mobbing er en del av temaet.

Kåre forteller at det er blitt gjennomført ulike trivselsundersøkelser ved skolen, både i regi av Zero-programmet, men de siste årene har de tatt i bruk en undersøkelse som er laget i regi av Læringsmiddelsenteret. Funnene fra disse undersøkelsene har vært at det har forekommet mobbing ved skolen. Skoleledelsen har ifølge Kåre fulgt opp disse sakene, men det de flere ganger har opplevd er at det ikke har forekommet mobbing, men det har vært situasjoner der elever har ertet hverandre, og enkelte har oppfattet det som mobbing. Kåre har en mistanke om at elevene ikke helt har forstått hva som ligger i begrepet mobbing, og derfor kan uskyldige kommentarer fort bli oppfattet som mobbing. Han sier videre at lærerne ved skolen ofte har diskutert hvordan elevene snakker og oppfatter begrepet mobbing. Det er et vanskelig begrep for elevene å forstå, og han mener derfor det er viktig å jobbe med begrepet mobbing hele tiden slik at elevene får det «under huden». De nye trivselsundersøkelsene som skolen har hatt har vært ikke-anonyme undersøkelser. Det vil si at elevene må navngi hvem som blir mobbet og av hvem. Det å ha en slik konkret spørreundersøkelse vil gjøre det enklere å bare gå rett inn å avdekke mobbing. Det kan være mindre tidskrevende å ha en slik undersøkelse fordi det vil være enklere og raskere å avdekke mobbing når man har konkrete elever å gå til/henvende seg til.

Skole Y

For at foresatte skal få informasjon om hvordan skolen jobber forebyggende bruker Lillian å sette av tid til dette på foreldremøtene ved starten av hvert skoleår. Hun og fagleder har ansvaret for den første halvtimen av foreldremøtene, slik at de får møtt flest mulig av foreldrene. Da er temaet blant annet mobbing og læringsmiljø. Elevene blir også informert ved starten av skoleåret, men de har det også inne jevnt gjennom hele skoleåret gjennom årsplanen i den sosiale læreplanen. På lik linje med foresatte og elever får også ansatte informasjon ved starten av nytt skoleår. Det er alltid en del av fagdage når både SFO og lærerne er samlet som handler

om læringsmiljø, handlingsplan for mobbing og handlingsregler. Hun mener at ved å gi alle mest mulig innsikt i hvordan skolen jobber vil lette jobben. Det vil si at det er enklere å jobbe forebyggende når alle sammen har fått den samme informasjonen og jobber sammen mot det samme målet.

Vi har ikke fått mulighet til å spørre Lillan om de bruker spørreundersøkelser for å avdekke mobbing ved skolen. Vi valgte derfor å gå i deres handlingsplan for å se om det sto noe der. Der står det at de hvert år gjennomfører en elevundersøkelse utarbeidet av Utdanningsdirektoratet. Denne undersøkelsen omfatter omfanget av mobbing og læringsmiljøet ved skolen. Undersøkelsen blir bearbeidet og framlagt for de ansatte. Tiltak blir satt inn hvis undersøkelsen viser spor av mobbing. Vi kan ikke se at de gjennomfører noen elevundersøkelser gjennom Zero-programmet.

Sammendrag

Begge skolene ser viktigheten med å få alle parter med i det forebyggende arbeidet. De har derfor samtaler med både elever, foresatte og ansatte ved skolen. I tillegg bruker begge skolene mye tid på å informere de foresatte om skolens arbeid. Skole X bruker elevundersøkelsen aktivt for å avdekke mobbing og sette inn tiltak hvis det er nødvendig. Vi tolker ut ifra skole Y sin handlingsplan at de også bruker mye tid på bearbeiding av elevundersøkelsene for å sikre elevene et godt psykososialt skolemiljøet.

En ting som ikke kommer fram av intervjuene er at begge skolene har satt inn forebyggende tiltak i friminuttene. Vi har gått gjennom deres handlingsplaner og der kommer det fram at begge skolene har trivselsledere som arrangerer aktiviteter i friminuttene, og dette var også noe vi observerte under vår observasjon ved skole Y.

Kontinuitet

Som nevnt tidligere er implementeringstiden for Zero-programmet 1 år, og i løpet av dette året skal skolen lage en handlingsplan og en plan for aktiviteter som skal gjennomføres dette året. For at Zero skal virke på en skole er det viktig at fokuset ikke blir borte men holdes over tid (Roland & Vaaland, 2003). Det betyr at i årene etter implementeringstiden er det viktig å fortsatt holde samme kurs og fokus.

Skole X

Siden Kåre og Gøril ikke jobbet ved Skole X når Zero-programmet ble implementert vet vi ikke hvilke planer og handlingsplan de hadde på den tiden. De kan derimot vise til den nye handlingsplanen deres som ble sist revidert i 2012. I denne kommer det fram hvordan skolen skal håndtere mobbesaker, og hvordan skolen jobber forebyggende gjennom hele året. Det er laget et årshjul som sier noen om hvilke trivselstiltak og Zero tiltak som skal gjennomføres i løpet av året. Dette for å sikre kontinuitet i tiltak for å forebygge og avdekke mobbing.

Skole Y

Lillian tok over som rektor ved skole Y for 8 år siden, like etter Zero-programmet ble implementert ved skolen. Hun var allerede kjent med både antimobbeprogrammene Zero og Olweus, og hun er opplært i Olweus. Hun valgte å beholde Zero på denne skolen, og forteller at bakgrunnen for det valget var at hun så at Zero-programmet fungerte på denne skolen. Lillian forteller om dedikerte ansatte og en klar handlingsplan som hadde Zero på agendaen i løpet av hele året. De ansatte var flink til å få inn Zero jevnlig i skolehverdagen, og brukte hverandre som samtalepartnere. Ifølge henne ble derfor hennes rolle å vedlikeholde noe som fungerte og passe på at hun som ny leder ikke strøk det av planen. Hun forteller det fort kan skje når man kommer inn som ny leder. Lillian forteller videre at effekten av å ha et mobbeprogram ikke kommer av at man har det, men hvordan en bruker det. Hun understreker at essensen ikke er å ha et mobbeprogram som en tar frem nå og da, men at de har det som et verktøy de kan hente frem hvis og når situasjoner oppstår.

Sammendrag

Siden ingen av våre informanter jobbet ved skolene når Zero ble implementert er det vanskelig å se disse opp mot hverandre. Det vi ser er at begge skolene har årshjul som sier noe om hvordan skolene skal jobbe forebyggende gjennom hele året. Det er blant annet fastsatte samlinger hver måned for elevene og det er fastsatt når og hvem som skal bearbeide å vise til elevundersøkelsene.

Slik vi oppfatter det fra våre informanter ser det ut som at rektor ved Skole Y har hatt et sterkere fokus på Zero etter implementeringstiden. Hun har sett at det er mye som fungerer og på grunn av dette identifiserer de seg fortsatt som en Zero-skole.

Hvorfor ikke en Zero-skole i dag?

Skole X

Kåre forteller at han begynte å jobbe ved skolen i 2010, og på denne tiden var skolen gått bort fra Zero-programmet. Han forteller videre at selv om skolen i dag ikke er en «ren» Zero-skole, er de en skole som er inspirert av Zero-programmet. I praksis betyr dette at i skolens handlingsplan mot mobbing er noen av tiltakene og metodene fra Zero-programmet trukket inn. Gøril skriver i mail til oss at når skolen skulle redigere mobbeplanen valgte de å gå bort fra Zero fordi de ville være mer fristilt. Hun skriver videre at for å kalle seg en Zero-skole så må man følge programmet «slavisk». Skolen ville ikke følge alle retningslinjene til Zero og valgte derfor å lage en egen handlingsplan mot mobbing. Selv om de gikk bort fra Zero-programmet, valgte de å beholde noen metoder som de så var gode og hadde virkning. De valgte blant annet å fortsette med strategiene for å avdekke mobbing og hvordan jobbe når mobbesaker er avdekket. Det de har valgt å fornye er hvordan skolen jobber med det forebyggende arbeidet. De har blant annet laget en ny plan for sosialkompetanse som de har stor tro på. Skolen holder nå på å revidere deres mobbeplan i forhold til Tromsø kommunes strategi plan for mobbing. Gøril tror ikke de kommer til å fortsette å kalle seg en Zero-inspirert skole i framtiden, fordi hun mener at det er mange som kun leser Zero og ikke resten. Så for å sikre seg at folk ikke tror de er en Zero -skole tar de bort Zero-inspirert.

Skole Y

Skole Y identifiserer seg fortsatt som en Zero-skole, ifølge Lillian. Det første en møter når man kommer inn på skolen er en plakat som sier at de er en Zero-skole. Lillian valgte en tid etter at hun kom til skolen å implementere et nytt omfattende prosjekt kalt «Navigare Necesse Est». Hvis vi ser på deres handlingsplan står det at de er en Navigare skole. Hun mener Zero ikke er god på det forebyggende, men det er der deres Navigare-plan kommer inn. Navigare har større fokus på voksenrollen enn hva Zero har. Lillian mener at Zero vil ikke funke dersom en ikke har god klasseledelse, hun mener at god klasseledelse er avgjørende for forebygging av mobbing og derfor valgte hun «Navigare». Lillian beskriver Navigare som noe større enn et antimobbeprogram. Navigare omfatter hele verdisynet ved skolen, handlingskompetansen deres, det forebyggende, og generelt hele læringsmiljøet. Likevel valgte hun å ta med Zeros grunnleggende prinsipper inn i en ny handlingsplan, fordi hun mener Zero er god på avdekking og tiltak mot mobbing.

Sammendrag

Hvis vi ser disse to skolene opp mot hverandre har de veldig likt fokus i sitt forebyggingsarbeid. Begge skolene har valgt å ta med seg elementer fra Zero-programmet som de så som virkningsfylt. Dette gikk på avdekking og oppfølging av mobbesaker. Både Gøril og Lillian har valgt å finne nye metoder for å jobbe med det forebyggende arbeidet. Slik vi tolker Skole X har det kanskje ikke vært like mye fokus på Zero de siste årene og de har derfor begynte å «falle» litt ut av «Zero-boblen». Slik vi oppfatter Gøril mener hun at for å kalle seg en Zero-skole stilles det for mange krav og en må følge programmet «slavisk», noe Skole X ikke gjør. Hun har velger derfor nå å gå helt bort fra Zero, det vil si at hun ikke lenger vil kalle skolen for en Zero-inspirert skolen. Hun sier i tillegg at hun har fått et inntrykk av at enkelte av de som leser handlingsplanen kun se at det står Zero, og de dermed setter slutningene at skolen er kun en Zero-skole og ikke Zero-inspirert skole. Dette er også et argument for at de har valgt å ta bort Zero fra deres handlingsplan.

Lillian derimot velger å beholde Zero i skolen, selv om de ikke følger det slavisk. Hun ser at de ansatte enda er dedikert til programmet og følger de prinsippene som er satt. Samtidig har hun valgt å koble inn et nytt program for å blant annet heve kompetansen på de ansattes klasseledelse fordi hun mener dette er viktig i det forebyggende arbeidet.

Digital mobbing

Skole X

Kåre forteller at de jobber kontinuerlig hele året for å bygge opp bedre nettveit hos elevene. De bruker blant annet å sette av temauker der det settes ekstra fokus på dette temaet. Prosjektet de har gjennomført har vært gjennom Redd Barna. I tillegg til at elevene skal få kunnskap og gode holdninger når de bruker digitale verktøy, poengterer Kåre at de foresatte også må få informasjon og kunnskap. De har derfor hatt temaforeldremøter som ikke er klassevis, men for alle. På disse møtene har de valgt å ta inn eksterne personer som har snakket om temaet, blant annet har Redd Barna og folk fra forebyggendegruppe vært inne og holdt foredrag. Han håper at ved å ha små drypp i hverdagen og i tillegg ha ekstra fokus på det i perioder vil hjelpe til et forebyggende arbeid.

Skole Y

Lillian forteller at de har lurt på hvordan de skal ta grep på dette fenomenet. Hun forteller at hun har gått fra å tenke at de har «null sjans» til å forholde seg til hva elevene gjør på «jente- og –gutterommene», til å måtte erkjenne at elevene faktisk tar med seg det som skjer via disse mediene på skolen. De har kommet frem til at nettmobbing må behandles likt som annen mobbing, nettopp fordi den er så sammenvevd i de vanlige relasjonene at vi ikke kan skille dem fra hverandre. Skole Y har i likhet med Skole X valgt å bruke Redd Barna sitt materiell når det kommer til nettvett.

Lillian forteller at Tromsø kommune har en IKT-plan som legger vekt på holdninger og verdier i forhold til hvordan man oppfører seg på nett. Hun mener det er viktig å prate med elevene om hvordan en prater med andre over internett eller meldinger på mobilen. Hun er usikker på om denne tenkingen kan bli litt for abstrakt for dem, og at de kanskje ikke vil kunne forstå dette før de er på slutten av skolen, men likevel jobber de aktivt med alle elevene. I tillegg mener hun det er viktig å ta dette temaet opp med de foresatte. De har et stort oppdragelsesansvar i forhold til sin egen nettbruk. Hun sier det har pågått mobbing ved skolen, og de har derfor jobbet veldig intens med dette de siste årene. Foreldene har på et vis en forhåpning om at vi skal gjøre noe med det, siden vi treffer alle sammen. Men det med nettmobbing, det er jo ingenting som er så avhengig av et samarbeid med både hjemmet og skolen for å få bukt med det. Det er helt avhengig av at foreldrene også bryr seg der.

Sammendrag

Slik vi tolker det er begge skolene veldig bevisst på at det er kommet en ny type mobbing i skolen i dag, og dette er noe de må ta på alvor. Begge skolene jobber aktivt med forebyggende arbeid i tillegg til at de i perioder setter et ekstra fokus på problemet.

3.4.3 Drøfting

Som vår problemstilling sier er vi opptatt av å se hvordan skolen i dag jobber med det forebyggende arbeidet og om det er opp mot grunnprinsippene til Zero. For å kunne drøfte vår problemstilling har vi valgt å ta med hvordan skolene jobber i dag, og brukt relevant teori for å støtte opp våre funn.

Begge skolene jobber med forebyggende arbeid. De har satt mye fokus på dette arbeidet, og sier det er en kontinuerlig jobb. De poengterer begge at de mener det viktigste for å kunne forebygge er å ha en god klasseleder, en autorativ lærer. Zero beskriver autorative lærere som lærere som er rasjonell og viser omsorg og støtte til sine elever. Zero-programmet har lagt stor vekt på punktet og har derfor det som et av grunnprinsippene i deres program. Dette er i tråd med styringsdokumentene skolene må rette seg etter, der det står at lærere skal gi elevene både faglig kunnskap og sosiale ferdigheter (Utdanningsdirektoratet, 2006). Lillian mente at Zero-programmet ikke hadde nok fokus på det forebyggende arbeidet og valgte derfor å ta inn et nytt program som skolen kunne bruke parallelt med Zero-programmet. Hun valgte å innføre Navigare da dette programmet fokuserer på sosial kompetanse og klasseledelse. Slik vi forstår henne valgte hun dette programmet for å få et større fokus på hvordan lærerne skulle bli gode klasseledere. Roland (2014) viser til forskning som sier at klar klasseledelse gir best resultat når det kommer til de faglige resultatene og de psykososiale forholdene. Det betyr at skolene har et ansvar for å lære elevene det faglige, men skal også ha fokus på den sosiale kompetansen. Elevene skal lære seg hvordan de skal forholde seg til hverandre i ulike situasjoner både utenfor og på skolen. For at dette skal være mulig må skolene sette fokus på denne kompetansen. Først og fremst må lærerne få god opplæring i hvordan være en autorativ lærer, hvordan de skal forholde seg til elevene, andre ansatte ved skolen og de foresatte. Slik vi tolker Skole X sitt intervju har de fokus på det holdningsskapende arbeidet. Dette for å bidra til at lærerne har gode holdninger ovenfor elevene og andre ansatte, samt regler og normer som er satt ved skolen. Begge skolene sier at autorative lærere er viktig i det forebyggende arbeidet, og dette er både i tråd med relevant teori og Zero sitt program.

Lillian beskriver at hun bruker tid på nyansatte slik at de skal føle seg trygge når de går inn i klasserommet og fordi at å ha trygge lærere kan de bidra til mindre mobbing. Dette er i tråd med det Moen (2014) sier om at lærerne må etablere gode relasjoner i begynnelsen og vise en tydelig ledelse i etableringsfasen. Dette for at elevene skal føle seg trygge i klasserommet, men

også for at elevene skal se at lærerne har holdninger og normer som er med dem i alle situasjoner i løpet av skolehverdagen. Skoler som ikke har fokus på et godt læringsmiljø og som ikke jobber aktivt i det forebyggende arbeidet har mer mobbing ved skolene enn de skolene som har fokus på dette (Moen, 2014). Når elevene merker at de voksne ikke har kontroll på skolen, kan det bli utrygt for et flertall. Årsaken er at elevene blir uformelle, negative ledere og overtar kontrollen, og misbruker denne både mot de ansatte og medelever. Dette er et grunnleggende trekk ved skoler som har mye atferdsproblemer generelt og mye mobbing (Martinussen & Eng, 2010).

Det er mange muligheter for å jobbe forebyggende. Skole X forteller at noen lærere ved skolen har valgt å holde seg til en metode fra Zero-programmet. Metoden er ukeslutt, der læreren tar opp hva som har skjedd i løpet av skoledagen og uken. Både lærere og elever forteller da om hvordan uken har vært ut ifra deres ståsted. Dette er i tråd med Roland (2014) som sier at det kontinuerlig burde være korte og faste samtaler rundt tematikken mobbing, der det også burde trekkes frem positive hendelser. Denne samtalen må ikke gå på automatikk, men læreren må vise at han bryr seg. Hvis læreren ikke viser interesse når han har disse samtaler mister han troverdighet og elevene vil ikke ta det han sier til etterretning. Hvis ikke denne samtalen blir tatt på alvor av læreren kan elevene få et inntrykk av at de holdninger og normer som skolen har ikke er så viktig å følge. Det er derfor viktig å ha lærere som hele tiden viser at de tar mobbing på alvor og viser de samme holdningene i alle situasjoner i skolehverdagen.

De viktigste faktorene for å få et antimobbeprogram til å fungere er at alle involverte er inkludert i arbeidet, og det er også viktig at alle er dedikerte til å implementere programmet (Moen, 2014). På skole Y hørte vi om lærere som var dedikert til planer og handlingsplaner som var vedtatt. Lillian valgte derfor å fortsette med Zero-programmet. Hadde hun som nyansatt rektor ikke fått inntrykk av at lærerne var så dedikerte kunne det hende at Zero-programmet hadde blitt «vannet ut». Dette fordi at om skolene ikke har dedikerte ansatte og ansatte som støtter programmet vil det ikke fungere. Det må også være en rektor som har troen på det programmet og de forebyggende tiltakene som er satt i gang, og har man ikke det vil det være vanskelig å få et bra skolemiljø. Sandsleth (2007) sier at ansvaret for å tilrettelegge for et godt skolemiljø ligger formelt på rektor, men i hverdagen i møte med elevene har alle de ansatte et like stort ansvar.

Både skole X og Y mener at det er viktig å ha god kommunikasjon med de foresatte i det forebyggende arbeidet. Begge skolene har flere foreldremøter der de tar opp hvordan skolen jobber forebyggende, både når det kommer til nettmobbing og den «tradisjonelle» mobbingen. I Zero sin veiledning (2003) kommer det fram at det kan være årsaksforhold mellom mobbing og aktiviteter som skjer utenom skoletiden. For eksempel kan det være hjemmeforhold som spiller inn på hvordan elevene forholder seg til andre elever på skolen. Dette ligger i teorien utenfor skolens innflytelse, og det blir en slags avstand mellom skolens holdninger og normer og de holdninger og normer elevene har med seg hjemmefra. For å «tette» denne avstanden har begge skolene mye fokus på samarbeid med de foresatte. Her bidrar de til et tettere forhold mellom de foresatte og skolen. Skolen vil ved å formidle sin handlingsplan og holdninger til mobbing kanskje få de foresatte til å se gode løsninger i forhold til mobbesaker.

Skolene har sett i dag at de må jobbe forebyggende når det kommer til nettmobbing. Begge skolene har tatt dette nye fenomenet på alvor, og de jobber kontinuerlig med dette. Ifølge Medietilsynet (2009) må skolene være i forkant. De må ha samtaler om nettvetsregler, hvordan en skal forholde seg til hverandre over internett/meldinger og dømmekraft. Lillian og Kåre forteller at de ofte diskuterer dette i klassen. De jobber med det i hverdagen, og i tillegg har de større prosjekter i løpet av året der nettmobbing får større fokus. Ved å ikke ha fokus på dette kan det være at elevene får en forståelse for at det som skjer over nett er helt greit, de har et fritt spillerom der for å mobbe. Redd Barna (u.d.) skriver at flere ikke vet hvordan de skal stoppe mobbingen som de observerer, og at de er redd for selv å bli mobbet. Ved å jobbe slik som disse to skolene jobber kan de bidra til at elevene får en arena der de kan ta opp vanskelig situasjoner som skjer over nettet. Samtidig kan disse tiltakene gi elevene en større forståelse for hvordan andre kan bli krenket av kommentarer og andre ting som blir spredt over nettet.

Ifølge Zero sin veiledning skal skolene under implementeringstiden gjennomføre en elevundersøkelse, og disse funnene bør bli presentert for kollegiet, elevrådet og FAU. Tallene bør også bli presentert for de foresatte ved skolen (Roland & Vaaland, 2003). Begge skolene bruker elevundersøkelser fra Utdanningsdirektoratet for å avdekke mobbing. Slik vi tolker våre informanter og deres handlingsplaner bruker de elevundersøkelsene aktivt. Med det mener vi at de bruker denne undersøkelsen som et analytisk verktøy for å avdekke mobbing, de innhenter informasjon for så å bruke denne informasjonen i forebyggingsarbeidet. Som nevnt under «Elevundersøkelsen» kommer begge skolene godt ut i disse undersøkelsene både når det

kommer til relasjonene mellom lærer og elev og relasjonen mellom elevene. I tillegg til denne undersøkelsen har skole X valgt å ha en ikke-anonymisert undersøkelse for å få en tydeligere oversikt over hvem som mobber og hvem som blir mobbet. Resultatene fra undersøkelsene som blir gjort ved skolene blir presentert i plenum med alle lærerne.

Kåre forteller at skolen har fått resultater på elevundersøkelsen som tilsier at det forekommer mobbing på skolen. Han sier samtidig at når de har undersøkt disse sakene har det enkelte ganger vist seg at det ikke er mobbesaker, men kommentarer og handlinger som er blitt oppfattet feil. Vi har tidligere i oppgaven nevnt at det er viktig at elevene får lov til å ha en subjektiv forståelse av den handlingen som de er blitt utsatt for. Hvis eleven mener at han er utsatt for mobbing må dette tas alvorlig, fordi det er hos den som føler seg utsatt for mobbing at definisjonsretten ligger. Forskning viser at enkelte lærere bagatelliserer mobbing og i noen tilfeller benekter at det foregår mobbing på sin skole. Dette kan bidra til utfordringer i skolens arbeid mot mobbing. Hvis elevene ikke føler at de blir hørt er det tvilsomt at de føler tillit til de voksne på skolen, og de tør dermed ikke å komme med sine problemer til lærerne. Lærere som ikke tar disse sakene på alvor vil ikke være autoritative lærer, som blant annet Zero mener er viktig. Det er viktig at lærerne viser forståelse og ikke minst empati for den eleven som føler seg utsatt for mobbing. Hvis det viser seg gjennom samtaler at det ikke var et mobbetilfelle er det likevel viktig at læreren viser eleven at han har forståelse for at eleven er blitt utsatt for en krenkende atferd, og at denne atferden ikke blir tolerert ved skolen. Slik vi tolker Kåre er det ikke det at skolen ikke tror på det elevene sier, men mer på det at elevene ikke har en god nok forståelse for mobbebegrepet. De jobber derfor kontinuerlig med dette for å sikre seg at alle har samme forståelse for begrepet mobbing slik at det vil være enklere å avdekke mobbing når det faktisk forekommer.

Noe av poenget med mobbeprogram er struktur og systematikk. Det ligger en viss fare i det å hoppe fra tiltak til tiltak, slik Tiller viser til i sin kenguru-metafor. Begge skolene har tatt i bruk nye tiltak. Det er viktig at ny kunnskap ses i sammenheng med og blir supplert med eksisterende kunnskap. Det nye må kobles med det gamle, ellers kan det målrettede arbeidet som ligger innebygd i Zero bli borte (utvannet). Interessant nok argumenterer rektorene på en måte som kan gi inntrykk av at de ikke kjenner til at Zeros grunnprinsipper er forebyggende elementer. Det stiller noen spørsmål knyttet til om det er programbasert mobbing som fenomen, snarere enn kvaliteten på Zero-programmet disse rektorene gir uttrykk for at de velger bort.

Zero inneholder alle de elementene rektorene trekker fram som viktig for å kunne arbeide forebyggende med mobbing. Det er selvsagt ikke programmet i seg selv, men at lærerne arbeider i tråd med prinsippene i programmet som er viktig. Det kan se ut som skolene jobber i tråd med prinsippene, men begge skolene vil likevel ikke bli assosiert som skoler som jobber programbasert.

4 Oppsummering og avslutning

Mobbing som sosialt fenomen har nok alltid eksistert, og til tross for all forskning som er om mobbing fortsetter det å eksistere. Det er ikke bare i skolen det er fokus på forebygging av mobbing. Det blir skrevet om det i media, det blir utarbeidet nasjonale og lokale planer for mobbing og flere andre organisasjoner, blant annet Redd Barna og Medietilsynet engasjerer seg i problematikken. Alle barn har rett til et trygt fysisk og psykososialt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring. I denne undersøkelsen har vi tatt utgangspunkt i sosiokulturelle læringsteorier som har som utgangspunkt at barns læring skjer i det sosiale samspillet med andre. I slike teorier trekkes det frem at det må skapes trygge omgivelser hvor barn ikke utsettes for negative utsagn slik at barn best mulig skal lære. Mobbing vil påvirke barns læring, og et læringsmiljø som er preget av negative relasjoner og mange konflikter vil forsterke og opprettholde problematferd. Et godt læringsmiljø vil forebygge bråk og uro, og derfor ha positiv effekt for både individet og felleskapet. Konsekvensene av mobbing kan være langvarig og alvorlig for mobbeofferet, og det er derfor viktig med kunnskap om hva som kan bidra til forebygging av mobbing. Zero-programmet bygger på fire grunnprinsipper for arbeid mot mobbing, og disse er nulltoleranse, autorativ voksen, konsistens og kontinuitet. Alle grunnprinsippene er ment å være forebyggende elementer. Det skal være nulltoleranse for mobbing og uønsket atferd, de voksne ved skolen skal være autorative, alle involverte i skolen skal ha et eierforhold til programmet og arbeidet mot mobbing må kontinuerlig opprettholdes. Alle skoler som tar Zero-programmet i bruk må lage egne handlingsplaner, og det er gjennom slike planer skolen skal sikre at jobben mot mobbing blir gjennomført.

I det følgende avsnittene kommer en kort oppsummering av hvert underspørsmål. Avslutningsvis vil vi drøfte de viktigste funnene i forhold til vår problemstilling.

a) Hvordan har skolene organisert forebyggende tiltak gjennom inspeksjonsrutiner?

Begge skolene har inspeksjonsrutiner i sine handlingsplaner, der det blant annet kommer fram hvor mange voksne som skal ha inspeksjon, de som har inspeksjon skal ha på seg vester og hvordan rutiner de har i forhold til små- og mellomtrinnet. Skole X har sett at deres rutiner ikke fungere optimalt slik de er nå, de holder derfor på med en revidert utgave som blir mer spesifikk når det kommer til det de kaller «risikoområder».

b) Har elevene kjennskap til Zero?

Elever fra 4.klasse og opp hadde kjennskap til Zero-programmet. De kunne fortelle at deres skole var en Zero-skole og på deres skole var det ikke lov å mobbe andre. Elevene på småtrinnet var litt mer usikker på hva Zero var for noe, og kunne ikke svare på våre spørsmål. En av årsak til dette kan være at de eldste elevene var elever på skolen når Zero-programmet fikk mye fokus. De siste årene har et annet program fått mye fokus og det kan tolkes som at Zero-programmet ikke har fått like mye «oppmerksomhet».

c) Gjenspeiles skolens arbeid mot mobbing i elevundersøkelsen?

Begge skolene har hatt gode resultater på elevundersøkelsene. Når det kommer til sosial trivsel ligger begge skolene på et snitt på godt over 4, og på trivsel med lærerne har de begge et snitt på omtrent 4. Med tanke på at 5 er høyest verdi vil vi si at dette er veldig gode resultater. Vi tolker dette som at deres forebyggende arbeid i skolen har gitt utslag i gode resultater i disse undersøkelsene. Når det kommer til mobbing, viser også statistikken at skolene har gode forebyggende tiltak. Ifølge Utdanningsdirektoratet som har utarbeidet disse undersøkelsene er skoler med et gjennomsnitt mot verdien 1 en skole med lite mobbing. Begge disse skolen ligger på et snitt under 1,5. Vi konkludere dermed med at de forebyggende tiltakene som er satt i gang fungerer.

d) Hvilke forebyggende tiltak fra Zero er ivaretatt og hvilke nye tiltak er iverksatt ved skolene?

Begge skolene mener at Zero-programmet ikke er god nok når det kommer til det forebyggende arbeidet. De har derfor begge valgt å bruke andre konsepter kombinert med noe fra Zero når det kommer til forebygging. Når det kommer til prinsippet som omhandler autoritative voksne har begge skolene stort fokus på dette og de ser viktigheten med å ha konsekvente og tydelige voksne ved skolen. Begge skolene påpeker at dette prinsippet er det beste prinsippet i det forebyggende arbeidet og har derfor et stort fokus på dette. Andre tiltak de har valgt å beholde er samarbeidet med de foresatte og elevundersøkelser. De har avsatte dager i året der foresatte møter lærerne for å bli oppdatert hvordan skolen jobber forebyggende i skolen og i klassene. I forhold til elevundersøkelser blir den gjennomført én gang i året, den blir så analysert og presentert for ansatte og foresatte.

e) *Hvorfor har skolene valgt å beholde/gå bort i fra Zero-programmet?*

Når det kommer til skole Y forteller Lillian at de har valgt å ha mer fokus på Navigare, og verdisynene dette programmet har. I og med at det er mange elementer fra Zero som fortsatt er videreført i deres handlingsplan, identifiserer hun fortsatt skolen som en Zero-skole. Hun sier at skolen har nulltoleranse for mobbing, og at de bruker Zero i avdekking og oppfølging av mobbing. Skole X har valgt å ikke kalle seg for en Zero-skole lenger. Dette er som nevnt fordi de mener program må følges «slavisk», noe de ikke gjør. Den nye handlingsplanen deres er under revidering, og vi vet derfor ikke hvilke nye tiltak de velger å gå for.

På hvilken måte har antimobbeprogram langtidsvirkning for skolens forebyggende arbeid mot mobbing?

Hva er det som gjør at et tiltak i skolen fungerer eller ikke? Hva må egentlig til for at utviklingsprosjekter skal fungere? Vi har undersøkt på hvilken måte antimobbeprogrammet Zero har langtidsvirkning for skolers forebyggende arbeid mot mobbing. Det kan se ut som skolene vi undersøkt har utviklet en praksis i tråd med intensjonene og prinsippene i Zero-programmet, men skolene vil likevel ikke at de skal bli definert som en ren Zero-skole. Det aktiverer noen spørsmål knyttet til programbasert pedagogisk arbeid generelt og spørsmål knyttet til evidens. Virker antimobbeprogrammene? Vi vet ikke, men kanskje kan det at man ikke vil defineres som en Zero-skole også være et symbolsk uttrykk fra en skole som ikke ønsker å bli satt i en «bås» - der programbasert arbeid blir tolket som en motsats til metodefrihet på profesjonelt grunnlag. Tradisjonelt har skolene forholdt seg eklektisk i forhold til hvilke pedagogiske tiltak de har tatt i bruk, og ifølge skoleforskeren Hattie (2009) er det problematisk at lærere ikke er mer opptatt av kunnskap om hva det er som fremmer læring. Det har ført til at kommuner har pålagt skoler å jobbe programbasert for å sikre kunnskapsbasert tilnærming til for eksempel mobbing. Det er problematisk fordi det kan bidra til å svekke lærernes pedagogiske autonomi. Vi har funnet ut at skolene jobber kunnskapsbasert med forebygging av mobbing uavhengig om de ville kalle seg Zero-skoler eller ikke. Det kan bety at Zero har bidratt til å gi skolene kompetanse, men kunnskapen har blitt videreført både gjennom at andre tiltak og programmer har kommet inn og forsterket arbeidet, men også gjennom det daglige utviklingsarbeidet i skolene. Skolene står ikke stille, og handlingsplaner må stadig revideres først og fremst gjennom at lærere forholder seg reflekterende til den daglige praksisen i skolen.

5 Referanser

- Arnesen, A., Sørli, M.-A., & Ogden, T. (2006). *Positiv atferd og støttende læringsmiljø*. Oslo: Universitetsforl.
- Bjørndal, C. R. P. (2002). *Det vurderende øyet: observasjon, vurdering og utvikling i undervisning og veiledning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Christoffersen, L., & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Oslo: Abstrakt forl.
- Djupedal, Ø. (2015). *Å høre til: virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø : utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 9. august 2013 : avgitt til Kunnskapsdepartementet 18. mars 2015 (vol. NOU 2015:2)*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste. Informasjonsforvaltning.
- Eriksen, I. M. (2014). *Felles fokus: en studie av skolemiljøprogrammer i norsk skole (vol. 15/2014)*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Fauchald, K. (2010). Zero. Hentet 15.02.2015, fra <http://www.forebygging.no/Metode/Konkrete-tiltak-og-programmer/Anbefalte-program-og-tiltak/Primarforebyggendegenerelle-tiltak-/ZERO/Zero/>.
- FUG, F. f. g. (2014). Søskenes rett til å gå på samme nærskole. Hentet 15.03.2015, fra <http://www.fug.no/fugs-prinsippnotat-om-soeskens-rett-til-aa-gaa-paa-samme-naerskole.5455595-152790.html>.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforl.
- Hattie, J. (2009). *Visible learning: a synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London: Routledge.
- Imsen, G. (1999). *Lærerens verden: innføring i generell didaktikk*. Oslo: Universitetsforl.
- Jensen, R., & Aas, M. (2011). *Å utforske praksis: grunnskolen*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Klingenberg, B. S. (2007). *Arbeid mot mobbing: en kvalitativ studie om en skoles arbeid mot mobbing, ved bruk av mobbeprogrammet ZERO, sett fra elevenes ståsted*. Oslo: B.S. Klingenberg.
- Kunnskapsdepartementet. (2003). Manifest mot mobbing - Aktivitetsrapport. Hentet 15.02.2015, fra <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/manifest-mot-mobbing---aktivitetsrapport/id106012/>.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Lyngsnes, K. M., & Rismark, M. (2007). *Didaktisk arbeid*. Oslo: Gyldendal.
- Læringsmiljøsentret. (2015). Konsekvenser for mobbeofferet. Hentet 15.02.2015, fra <http://laringsmiljosenteret.uis.no/mobbing/konsekvenser-av-mobbing/>.
- Læringsmiljøsentret. (u.d.). Zero – Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskningsprogram mot mobbing. Hentet 15.02.2015, fra <http://laringsmiljosenteret.uis.no/getfile.php/SAF/Til%20nedlast/Zeroinfo%202013.pdf>.
- Martinussen, M., & Eng, H. (2010). Zero - program mot mobbing. Hentet 15.02.2015, fra <http://www.ungsinn.no/wp-content/uploads/Zero-etter-panelet-30.06.10-pdf.pdf>.
- Medietilsynet. (2009). Forebygge digital mobbing i skolen. Hentet 15.02.2015, fra <http://www.medietilsynet.no/Trygg-bruk/Tema/Digital-mobbing/Bruk-Hue-Kampanje-mot-digital-mobbing/>.
- Medietilsynet. (2013). Nett-mobbing blant barn og unge. Hentet 15.02.2015, fra http://www.medietilsynet.no/Global/Trygg-bruk/Faktaark/Faktaark_nettmobbing.PDF.
- Moen, E. (2014). *Slik stopper vi mobbing: en håndbok*. Oslo: Universitetsforl.
- Nilssen, V. L. (2012). *Analyse i kvalitative studier: den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforl.
- Nordahl, T. (2007). Kvaliteter i skoleledelse som fremmer læringsmiljøet. I O. Hansen (red.), *Skoleledelse som fremmer læringsmiljø* (s. 35-45). Frederikshavn: Dafolo.
- Nordahl, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T. M. B., & Rørnes, K. (2006). *Forebyggende innsatser i skolen: rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, læreren som leder og implementeringsstrategier*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
- Olweus, D. (1992). *Mobbing i skolen: hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Opplæringsloven. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*. Lesedato 20.01.2015. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>.
- ReddBarna. (u.d.). Nettmobbing. Hentet 15.02.2015, fra <http://www.reddbarna.no/vaart-arbeid/barn-i-norge/nettvett/fakta-om-barns-nettbruk/nettmobbing>.
- Regjeringen. (2000). *Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse: innstilling fra faggruppe oppnevnt av Kirke-, utdannings- og*

- forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet, juni 2000. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.*
- Regjeringen. (2011). *Manifest mot mobbing 2011-2014: et forpliktende samarbeid for et godt og inkluderende oppvekst- og læringsmiljø.* Oslo: Regjeringen.
- Roland, E. (2014). *Mobbingsens psykologi: hva kan skolen gjøre?* Oslo: Universitetsforl.
- Roland, E., & Vaaland, G. S. (2003). *Lærerveiledning.* Stavanger: Senter for atferdsforskning, Høgskolen i Stavanger.
- Rørnes, K. (2007). *Det motstandsdyktige "mobbeviruset": hvordan utvikle en beredskap som virker i barnehage og skole? : strategi - planer - tiltak.* Kristiansand: Høyskoleforl.
- Sandsleth, G. (2007). *Mobbing: forstå, bekjempe og forebygge.* Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thorén, A.-K. H. (2003). *Skolens utearealer: om behovet for arealnormer og virkemidler.* Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
- Tiller, T. (1990). *Kenguruskolen: det store spranget : vurdering basert på tillit.* Oslo: Gyldendal.
- Trivselsleder. (u.d.). Om trivselsprogrammet. Hentet 15.02.2015, fra <http://www.trivselsleder.no/no/OM-PROGRAMMET/>.
- Tromsø kommune, B. f. u. (2014). Strategiplan mot mobbing for barnehager og skoler. Hentet 15.02.2015, fra http://img8.custompublish.com/getfile.php/2691959.1308.arvbabbwua/StrategiplanMotMobbing_endelig+vedtatt.pdf?return=www.tromso.kommune.no.
- Utdanningsdirektoratet. (2006). Prinsipp for opplæringa. Hentet 15.02.2015, fra <http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Prinsipp-for-opplaringa/Sosial-og-kulturell-kompetanse/>.
- Utdanningsdirektoratet. (2009, 2011). Hvorfor skal dere jobbe med læringsmiljøet? Hentet 15.02.2015, fra <http://www.udir.no/Laringsmiljo/Laringsmiljo/Hvorfor-jobbe-med-laringsmiljoet/>.
- Utdanningsdirektoratet. (2011). Generell del av læreplanen. Hentet 15.02.2015, fra <http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Generell-del-av-lareplanen/Innleiing/>.
- Utdanningsdirektoratet. (2014). Elevundersøkelsen 2007-2012. Hentet 15.03.2015, fra <https://skoleporten.udir.no/rapportvisning.aspx?enhetsid=00&vurderingsomrade=6&underomrade=8&skoletype=0&skoletypemenuid=0>.
- Ådnanes, J. H. (2012, 2014). Prestisjepris til UiB-psykolog. Hentet 15.04.2015, fra <http://www.uib.no/aktuelt/37059/prestisjepris-til-uib-psykolog>.



Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vedlegg I – NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Karin Rørnes

Institutt for lærerutdanning og pedagogikk UiT Norges arktiske universitet

9006 TROMSØ

Vår dato: 15.01.2015

Vår ref: 41022 / 3 / AMS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 03.12.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

41022

Mobbing

Behandlingsansvarlig

UiT Norges arktiske universitet, ved institusjonens øverste leder

Daglig ansvarlig

Karin Rørnes

Student

Linn Marlen Fredriksson

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.06.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim og Anne-Mette Somby

Kontaktperson: Anne-Mette Somby tlf: 55 58 24 10

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Linn Marlen Fredriksson linnmfred@gmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no



Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 41022

FORMÅL

Å se på hvordan skolene med mobbeprogrammet Zero jobber med forebygging av mobbing etter implementeringsfasen. For å undersøke dette skal to studenter gjennomføre observasjoner og uformelle samtaler med elever på skolene. I forkant av dette gis det informasjon til foreldre og lærere. I tillegg skal det gjennomføres intervjuer med rektorer.

VURDERING

Personvernombudet legger til grunn at det ikke registreres personopplysninger under observasjon og samtale med elevene jf. e-post mottatt 12.01.2015. Denne delen vil da ikke omfattes av meldeplikt og krever ikke aktivt (skriftlig) samtykke fra foresatte.

Intervjuene med rektorer utløser meldeplikt dersom det registreres navn på skole og/eller bakgrunnsopplysninger. Samtykke kan gis skriftlig eller muntlig.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Rektor informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivene mottatt 12.01.2015 er godt utformet.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at forsker/studenter etterfølger UiT Norges arktiske universitet sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Charlotte Karlsen, medstudent og Kristin Bjørndal, veileder.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

Forventet prosjektslutt er 15.06.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger somf.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak



UiT / NORGES ARKTISKE
UNIVERSITET

Til rektor ved Zero-skolene.

Vi er to studenter fra den nye lærerutdanningen som skal i gang med å skrive master. Vi har i vår oppgave valgt å se på Zero-programmet, og ønsker å undersøke hvordan skolene jobber med forebygging av mobbing etter implementeringsfasen. Vi ønsker å få både skoleleder-, lærer- og elevperspektivet, og ønsker derfor å observere på skolen. Vi ønsker å observere i et friminutt, og samtidig ha en uformell prat med 3-4 elever. Bakgrunnen for dette er at vi ønsker å se om elevene har kunnskap om at de er en zero-skole. Disse elevene vil også anonymiseres helt, og det vil ikke være mulig å identifisere enkeltpersonene i oppgaven. Vi tenker at ut i fra denne samtalen vil vi utarbeide et intervju som vi ønsker å ha med rektor ved skolen. Vi har valgt denne retningen fordi vi begge er opptatt av det psykososiale miljøet i skolen, og mener at trivsel og trygghet er viktige faktorer.

Intervjuet vi ønsker å gjennomføre vil handle om hvordan skolene jobber med forebygging av mobbing. Vi ønsker først og fremst å se om zero-programmet fortsatt er synlig på skolen, og om/hvordan programmet brukes.

Med vennlig hilsen

Charlotte Karlsen og Linn Marlen Fredriksson



UiT / NORGES ARKTISKE
UNIVERSITET

Til foresatte, lærere og rektor ved Zero-skolene.

Vi er to studenter fra den nye lærerutdanningen som skal i gang med å skrive master. Vi har i vår oppgave valgt å se på Zero-programmet, og ønsker å undersøke hvordan skolene jobber med forebygging av mobbing etter implementeringsfasen. Vi ønsker å få både skoleleder-, lærer- og elevperspektivet, og ønsker derfor å observere på skolen. Vi ønsker å observere i et friminutt, og samtidig ha en uformell prat med 3-4 elever. Bakgrunnen for dette er at vi ønsker å se om elevene har kunnskap om at de er en zero-skole. Disse elevene vil også anonymiseres helt, og det vil ikke være mulig å identifisere enkeltpersonene i oppgaven.

Vi tenker at ut i fra denne samtalen vil vi utarbeide et intervju som vi ønsker å ha med rektor ved skolen. Vi har valgt denne retningen fordi vi begge er opptatt av det psykososiale miljøet i skolen, og mener at trivsel og trygghet er viktige faktorer.

Med vennlig hilsen

Charlotte Karlsen og Linn Marlen Fredriksson

Vedlegg IV – Observasjonsskjema Skole Y

	Beskrivelse	Tolkning
Minimum 4 voksne		
Småtrinn og mellomtrinn på ulike soner		
Gule vester		
Voksne er presise ut		
Annet: Hva gjør de voksne?		

Vedlegg V – Observasjonsskjema Skole X

	Beskrivelse	Tolkning
Minimum 3 voksne ute?		
Vester?		
Voksne er presise ut?		
Hva gjør de voksne?		
Trivselsledere: Hvilke aktiviteter?		

Vedlegg VI – Intervjuguide Skole Y

Charlotte Karlsen og Linn Marlen Fredriksson, masterstudenter v/lærerutdanning 1.-7.trinn.

Vi er to studenter fra den nye lærerutdanningen som er i gang med å skrive master. Vi har i vår master valgt å se på Zero-programmet, og ønsker å undersøke hvordan skolene jobber med forebygging av mobbing etter implementeringsfasen. Vi ønsker å få både skoleleder-, lærer- og elevperspektivet, og ønsket derfor å observere på skolen også. Vi ønsket å observere i et friminutt, og samtidig ha en uformell prat med 3-4 elever. Årsaken for dette var at vi ønsket å se om elevene har kunnskap om at de er en Zero-skole. Vi har valgt denne retningen fordi vi begge er opptatt av det psykososiale miljøet i skolen, og mener at trivsel og trygghet er viktige faktorer.

Intervjuet vi ønsker å gjennomføre vil handle om hvordan skolene jobber med forebygging av mobbing. Intervjuets hovedmål er å hente ut informasjon om hvordan skolene jobber med mobbing, hvorfor de har valgt å bruke et mobbeprogram, hvorfor de har valgt å gå bort fra mobbeprogrammet, lærernes, elevenes og ledelsen sin rolle i arbeidet mot forebygging av mobbing.

Vi kommer til å anonymisere hvilke skoler vi har vært i kontakt med, men det vil bli nevnt at det er skoler fra Tromsø kommune. Vi kommer til å se på skolens resultater på trivselsundersøkelse, og sammenligne tidligere år opp mot hverandre. Dersom det er ønskelig vil skolen få den ferdigstilte oppgaven tilsendt. Elevene vil anonymiseres helt, og det vil ikke være mulig å identifisere enkeltpersonene i oppgaven. Vi kommer også til å anonymisere skolen og rektor, men det vil bli nevnt i oppgaven at det er en Tromsøskole som implementerte Zero-programmet for 10 år siden.

Dersom informanten samtykker ønsker vi å ta lydopptak av intervjuet, for å sikre at empirien blir best mulig dokumentert. Lydopptakene vil lagres på ekstern harddisk, og vil bli slettet senest 15. Juni 2015.

Informanten har rett til å avslutte intervjuet når som helst, uten å trenge å oppgi noen grunn. Intervjuet vil vare omtrent 30 minutter.

Faktaspørsmål:

Hvor lenge har du vært rektor? Hvor lenger har du vært rektor for denne skolen?

Introduksjonsspørsmål:

Var du rektor ved denne skolen når Zero-programmet ble implementert?

Overgangsspørsmål/nøkkelspørsmål:

Hvorfor valgte du å implementere Zero-programmet?

Er dere fortsatt en Zero-skole?

Hvordan bruker dere Zero-programmet i dag?

Dere er nå en navigareskole, hva har det å si for Zero-programmet?

Fortell om hvordan dere har jobbet med forebygging av mobbing de senere årene?

Hva mener du om effekten av mobbeprogrammet?

Vi vet at flere skoler har valgt å gå bort i fra programmet, hvorfor har du valgt å beholde det?

Hvordan jobber du med å involvere lærere i forebyggingsarbeidet?

Hvordan får nye lærere kunnskap om Zero?

Hvordan får elevene kunnskap om Zero? Enn foresatte?

Avslutning:

Husk å oppsummerer det informanten har sagt, og spør om vi har forstått det rett. Spør om det er noe mer informanten ønsker å tilføye før vi avslutter.

Takk for hjelpen, og spør om vi kan ta nærmere kontakt dersom vi ser at det er mer vi lurer på.

Vedlegg VII – Intervjuguide Skole X

Charlotte Karlsen og Linn Marlen Fredriksson, masterstudenter v/lærerutdanning 1.-7.trinn.

Vi er to studenter fra den nye lærerutdanningen som er i gang med å skrive master. Vi har i vår master valgt å se på hvordan skolene som implementerte Zero-programmet for 10 år siden jobber med forebygging av mobbing i dag. Vi ønsker også å få med både skoleleder-, lærer- og elevperspektivet, og ønsket derfor å observere på skolen også. Vi ønsket å observere i et friminutt. Vi har valgt denne retningen fordi vi begge er opptatt av det psykososiale miljøet i skolen, og mener at trivsel og trygghet er viktige faktorer.

Intervjuet vi ønsker å gjennomføre vil handle om hvordan skolene jobber med forebygging av mobbing. Intervjuets hovedmål er å hente ut informasjon om hvordan skolene jobber med mobbing, hvorfor de har valgt å bruke et mobbeprogram, hvorfor de har valgt å gå bort fra mobbeprogrammet, lærernes, elevenes og ledelsen sin rolle i arbeidet mot forebygging av mobbing.

Vi kommer til å anonymisere hvilke skoler vi har vært i kontakt med, men det vil bli nevnt at det er skoler fra Tromsø kommune. Vi kommer til å se på skolens resultater på trivselsundersøkelse, og sammenligne tidligere år opp mot hverandre. Dersom det er ønskelig vil skolen få den ferdigstilte oppgaven tilsendt.

Dersom informantene samtykker ønsker vi å ta lydopptak av intervjuet, for å sikre at empirien blir best mulig dokumentert. Lydopptakene vil lagres på ekstern harddisk, og vil bli slettet senest 15. Juni 2015.

Vi kommer også til å anonymisere skolen og rektor, men det vil bli nevnt i oppgaven at det er en Tromsøskole som implementerte Zero-programmet for 10 år siden, og at skolen har valgt å gått bort i fra programmet.

Informanten har rett til å avslutte intervjuet når som helst, uten å trenge å oppgi noen grunn. Intervjuet vil vare omtrent 30 minutter.

Faktaspørsmål:

Hvor lenge har du vært rektor? Hvor lenger har du vært rektor for denne skolen?

Introduksjonsspørsmål:

Var du rektor ved denne skolen når Zero-programmet ble implementert?

Overgangsspørsmål/nøkkelspørsmål:

Hvorfor valgte du å implementere Zero-programmet?

Fortell om hvordan dere har jobbet med forebygging av mobbing de senere årene?

Fortell hvorfor har du valgt å gå bort i fra programmet?

Hva mener du om effekten av mobbeprogrammet vs handlingsplan?

Hvordan jobber du med å involvere lærere i forebyggingsarbeidet?

Hvordan får elevene kunnskap om hva som er ønsket atferd? Enn foresatte?

Avslutning:

Husk å oppsummerer det informantene har sagt, og spør om vi har forstått det rett. Spør om det er noe mer informantene ønsker å tilføye før vi avslutter.

Takk for hjelpen, og spør om vi kan ta nærmere kontakt dersom vi ser at det er mer vi lurer på.